

Henlein — sfinga bez tajemství

Kraj, který touží po proroku.

Český pohraniční prsten, od věků pln přírodního bohatství, vodních sil bystrinných a říčních, ložisek kaolinu, rud a uhlí, od posledního sta let pln továren, šachet, komínů a průmyslového dělnictva, byl krisí zbaven práce a chleba tak, jako žádný z ostatních československých krajů. Je-li jinde nezaměstnáno 10 až 30 procent dělníků, obnáší procento nezaměstnaných na severu a západu Čech 45 až 60 procent. V těch krajích už před krisí bylo a i dnes pořád ještě je o pětinu až čtvrtinu drážce než v Praze. A krise tam drtí životy už čtyři roky.

A po dva roky tam buší do mozků i srdcí německých dělníků, obchodníků, úředníků i měšťanstva bombardement hákové propagandy z říše. Hlásá hladovým a zmateným, že jen Hitler, že jen diktatura a připojení k říši mohou učinit konec bídě a zmatku.

Snad ani bůh by za té bídy neměl ruku dosti jemnou, aby ukonejšil vznícené myslí k rozvaze. Snad ani jeho archandělé by nebyli dosti pevní, aby mohli býti tomu zoufalství rozšafnými vůdci. Spásy hledající a zázraků očekávající touží tam davy po proroku, který by udělal konec tomu očištění a zavedl lepší řád.

Aktivistické strany sudetského Německva se snažily ovládnouti mysl, brániti vlně nacionálního chiliasmu, jemuž propadají hladoví. Chvillemi se však také pokoušely vyjítí vstříc vlně, která se proti nim valila, a vyšvihnouti se na její nacionalistický hřeben: „kdo ví? snad se nám podaří svéztí se s ní o tři léta dále politikou historií sudetského Německva?“

Potom náhle však obrátily taktiku. Smířily se se vznikem nového politického útvaru, který se stával nositelem obecné spokojenosti: s SHF, se Sudetendeutsche Heimats-Front. Do jejího čela se dostal Konrád Henlein.

Korektní muž vystupuje na scéně.

Obrat byl náhlý. Provedla jej nejzřetelněji strana německých agrárníků, Landbund. Vzala Heimatsfrontu a Henleina pod svá ochranná křídla. Proč? Počítala, kalkulovala a spekulovala: což kdyby Henlein dovedl opravdu vytvořiti hnutí, které by soustředilo nespokojence? Což kdyby se tak podařilo zapřáhnouti toto hnutí do služeb rozumnější, to jest aktivistické politiky? Osobní vlastnosti Henleinovy svědčily, že ta možnost není vyloučena. Ale i kdyby byla vyloučena: nebylo by chytré nechat Henleina, aby svou agitací aspoň oslabil v pohraničí sociální demokracii německou? Aby vedlejším produktem jeho pochodu byla porážka „marxismu“?

Landbund agitoval pro tuto chytrost v Praze. Radil se s českými agrárníky, přemlouval, posílal Henleina, aby se představil několika vůdčím lidem agrárním. A vůdčí lidé, odvodní komise, shledali: schopen. Ať to zkusí; ta vyhlídka na oslabení německých sociálních demokratů „stojí za pokus“...

Že věc byla povážlivá, že to byl nebezpečný experiment? Že hrozila újma nejen sociální demokracii, nýbrž všemu německému aktivismu a tím i důležitým zájmům statu? Nesmysl! „Vždyť se jen podívejte na Konráda Henleina: ta korektnost, půvabná bezelstnost jeho očí, nesložitost mozku, učitelská subalternost — s tou bude lehké pořízení, i kdyby se vyvíjel jinam, než je třeba.“

Že měli čeští agrárníci za sebou výstražný příklad? Svou neblahou epizodou s Gajdou, který kryt jejich pravým křídlem, podnikl úspěšné agitační výboje v jižních i ve středních Čechách a na jižní Moravě, tak úspěšné výboje, že začal být nebezpečný i svému vlastnímu patronu, až musil přes palubu? A že teprve studená voda izolace od vládní strany ochladila žár jeho rozpínání? Co na tom? Henlein není přec Gajda...

Tak počalo dobrodružství Konráda Henleina, muže bezelstných očí, učitele tělocviku, sportovně štíhlého, skromného, bohem seslaného napřed „vůdce“, pak vůdce a konečně Vůdce. Marně varovali, kdož v něm viděli jen sudetskou nutností zmírněné vydání Hitlera. Henlein a Hitler? „K smíchu!“

A tak Konrád Henlein zakládá ogranisace, jezdil, agitoval, řečnil. Za tři čtvrti roku byl předveden už také několika pražským intelektuálním salonům a debatním kroužkům. To už byl silou. Osobností. Aspoň v očích několika tuctů dám v sukních i kalhotách, které hloubaly o kouzlu, o šarmu tohoto čaroděje, o podstatě jeho záhadné přitažlivosti. Znalci se ovšem usmívali. Zprvu augursky, pak trochu nuceně. Až konec konců je smích přešel.

To v okamžiku, kdy nejen němečtí sociální demokraté, nýbrž i křesťanští sociálové a konečně i Landbund najednou (po sárském hlasování) pocítili, že SHF začíná podřývat také jejich vlastní posice. To nebylo v plánu! Začal poplach. Začalo zkoumání situace. A znalci užasli: shledali, že nejen v živořících, zchudlých krajích severních a západních Čech, nýbrž i mezi zámožnými sedláky na Litoměřicku a mezi žateckými pěstiteli chmele (a také mezi německými bankovními úředníky v Praze) má Henlein už své početné posice. Jak je to možno? „Co jsme přehlédli? V čem jsme pochybili?“

Henleinism je více než Henlein.

Dnes už je zřejmo: chyba byla, že spekulace byla vybudována jen na rozboru Henleinových osobních vlastností. Chyba byla, že právě v nich byla spatřována záruka, že hnutí nepřekročí „protimarxisticky žádoucí“ míry. Chyba byla, že k rozboru Henleinových ctností nebyl připojen dostatečně přesný rozbor zevně, z říše do Čech prolínajících sil, které nutně musily působit pronikavěji než Henleinova osobní, politická vůle. A konečně i o této vůli mělo být po rozboru počátečních jeho pěti táborových řečí jasno, že jest hitleřící, že Henlein se přízřubuje jen z nutnosti podmínkám legality a demokratičnosti.

Jestliže spekulují vůdcové Landbundu — (ponecháváme historii, aby zjistila, které hlavy také české agrární pravice jsou svou radou i pomocí spoluodpověd-

ny za tuto spekulaci) — viděli s počátku v Henleinovi jen politisujícího učitele tělocviku, prostáčka, Parsifala, „čistého bláhovce“, mělo je brzy zarazit, co se dělo okolo jeho Grálu. Za čtyři měsíce měl kolem sebe už celý štáb starých, mazaných organizačních lišek, zběhlých se všech stran: z rozpuštěné německé nacionálně socialistické, z křesťansko-sociální, ba i z něm. soc. demokracie. A tento štáb vyvíjel desetkrát více aktivity než Henlein:

1. Najal pro ústředí SHF velký, hnědě natřený (náhoda) dům. Nikoli však v Liberci, ani v Ústí n. L., ani v Teplicích-Šanově, nikoli v těchto přirozených střediskách sudetského Německa, v nichž mají svá sídla ostatní německé strany, nýbrž daleko stranou, v nejzápadnějším cípu Čech, v C h e b u. Ten cíp je totiž se dvou stran sevřen říšskoněmeckou hranicí, do přilehlých středisek nacionalistické propagandy je z něho jen skok, a v Chebu je — náhoda — velké říšskoněmecké nádraží a říšskoněmecká celnice. Chebské obchodnictvo pak čile obchoduje s přilehlými říšskoněmeckými kraji a jeho styky jsou dobrým krytem politickým stykům přes hranici. (Náhoda...)

2. Odtud, z Chebska, pak začly rozlévat po německých krajích statisíce a miliony letáků a novin. Stálo to velké peníze. Představme si, jak dobře finančně musí býti dotováno ústředí, které může na př. každému novému členu dodat několik tuctů letáků pro obchodníky, u nichž bude nakupovat. V letáčích pak text: „Právě u Vás nakoupil člen SHF! Smíte na další jeho přízeň spoléhat jen tehdy, budete-li podporovat SHF! Bližší informace u okresního vůdce (Bezirksleiters) SHF!“ Odkud byla financována tato nákladná agitace, o níž si u nás ani ve volebních kampaních neuděláme přibližné představy? Henlein tvrdí, že z vlastních, sbírkami opatřených prostředků. Věřím, že Henlein tomu věří. Nevěřím, že tomu věří také jeho štáb.

3. Za letáky šly jmenovací dekrety krajským, okresním a místním velitelům (Leiter) SHF. Formálně je jmenoval Henlein, ve skutečnosti však tyto důvěrníky vybíral zase jeho štáb. Podmínkou jmenování bylo, aby vyhlédnutý Kreis-, Bezirksleiter atd. dosáhl za minulé války aspoň poddůstojnické hodnosti. (Náhoda...)

Henleinova osobnost.

A Henlein zatím jezdil a řečnil. Kdo ho znají, dosvědčí: je to klidný, sportovní, skromný, mužsky nikoli nepůvabný, učitelsky vzdělaný muž. Jeho duševní obzor je nedaleký. Jeho intelektuální škála je úzká. Vlastně jen třítónová. Její tři tóny, rozkrájej se třeba, nepřeložíš do češtiny. Neboť se jmenují: „Kameradschaftlichkeit“, „Manneszucht“ a „Gesinnungstüchtigkeit“. Každý z těchto pojmů je o sobě celou sbírkou morálkotvorných norem politických. Sbírkou Wilhelma II., abychom byli spravedliví. Sbírkou norem, vytvořených stopadesáti letv pruské tradice pro potřebu výchovy armádních poddůstojníků a subalterních důstojníků... Ty tři pojmy vymezují duchovní rozlohu a politický radius Henleinovy osobnosti. Když o nich mluví, září z něho lesk přesvědčení a zní z jeho prsou varhany pathosu: „kamarádství“, „mužná kázeň“ a „spolehlivost v smýšlení“...

Kromě nich však Henlein nevytváří zvláštní představitelství ani noty ve svých politických projevech. Všecky věty a odstavce, které se obírají aktuální situací, hesly, návrhy a cílem, zní z jeho úst mdleji, odvozeně. Ale vždy shodně s formullemi, které hlásí o den dříve, nebo také

s týdenním zpožděním kontrolní zpravodajství z Drážďan, z Lipska, z Berlína. (Náhoda...)

Uváděny bývají ty řeči projevem loyality k ČSR, k demokracii, k legalitě. V poslední době pak nejen Henlein, nýbrž i nižší řečnické kasty SHF stereotypně a monotonně čtou tyto projevy, nahektografované, úvodem ke každé své řeči. Zároveň se SHF „reorganisuje“: zprvu jmenování Leitřů SHF jsou dodatečně potvrzování „demokratickou“ volbou svých organizací. V poslední době, to jest od okamžiku, kdy české noviny přinesly zprávu, že strany, které mají své důvěrnícké sbory nikoli volené, nýbrž jmenované, nebudou registrovány a nebudou tudíž smět kandidovat.

Henlein roste a vzroste. Jsou, kdož hloubají o tajemství jeho kouzla a o základě jeho přitažlivosti. A nejen Němci. Také někteří Češi. Ti, kteří nikdy nebyli v pokušení zamýšlet se nad kouzlem, jímž vyrostl Masaryk v živoucí legendu, rádi filosofují o „šarmu“, o „záhadné prostotě“ Henleinově...

Rozluštění záhady.

A přece je lví podíl té záhady tak prost tajemství, že je až úzko. Jen uvažujme: v zemi, v níž po patnáct let není takřka opozičních stran, nýbrž jen strany buď vládní nebo (nacionálně či sociálně) irredentistické, v území poměrně nejhorší bídy a nejintenzivnější propagandy hitlerovské — a to právě jsou severní a západní Čechy ve srovnání s jinými průmyslovými kraji republiky — bylo Henleinovu hnutí dopřáno (nikoli oficiálně sic, ale přece oficiosně dopřáno) relativně největší agitační a organizační svobody. Ze všech radikalismů, co se jich pokoušelo u nás v letech krise vyvíjet politickou aktivitu (komunisté, čeští fašisté atd.), se dostalo poměrně největší volnosti právě jen Henleinovi, a to právě v místech nejcitlivějších a nejnáchylnějších podlehnouti proroku fašistickému. Jaká tedy záhada? Za těch podmínek, za té bídy a za té svobody, za té nepřímé oficiosní podpory by byl s to vyvolat vážné hnutí každý tříadvacetiletý chlapec, třebaš flašinetář. Ani učitelem tělocviku by nemusil být, ani parsifalským bloudem.

Zejména, když se mohl opírat o štáb tak naprosto neparsifalských spoluvůdců — ve skutečnosti vlastních vůdců — kteří si ho, Henleina, leští a čistí jako legativní vývěsku, jako loyální monstranci, zatím co sami udržují „o vlastní újmě“, „na vlastní pěst“, „bez vědomí vůdce“ styky s Německem a vykonávají ony funkce, které s legalitou a loyálností k republice a k demokracii nemají co dělat. Neboť všimněme si: všecko co dosud bylo úřady odhaleno z ilegálních počínů SHF, bylo pácháno „za zády“ Henleinovými. A zase: věřím, že si Henlein dosud za ta svá záda opravdu nenahlédl.

Dva muži, kteří milují hudbu.

Řada shora uvedených vážných indicí je uzavřena tragikomickou okolností: Adolf Hitler má zálibu v kutálce, k níž chová v srdci svém slabost i Henlein. Co Hitlerovi Fröbelinský marš, to Henleinovi marš hofenfriedeborský — nebo jak se jmenuje. Nejlepší agitační zbraní, nevinnou a účinnou, je totiž Henleinovi — dechový orchestr. Nehraje nic než vojenské pochody. Ale když spustí Henleinův oblíbený marš, naslouchají mu sudetští věrní, stojíce. Slavnostně. S veškerou úctou a láskou. Také v Praze, v Deutsches Haus, ve fracích, smokincích, ve večerních toiletách. Kutálka a marše „zde“, kutálka a marše „tam“, v Němcích. Nejnevinnější ze všech indicí.

A přece teprve ona rozpoutala tíseň lítosti a politických spekulantů. Až když v Praze před čtyřmi týdny policejní úředník s údivem viděl, jak při „koncertu“ Henleinova „orchestru“, při jakémsi ještě jednom marši hraném výbornou kutálkou, vstává jako jediný muž do pozoru třináct set pražských Němců včetně přítomných (také aktivistických) poslanců, a když marně pátral v paměti po smyslu téhle, ó, tak hudební symboliky — teprve tehdy začalo svítat v hlavách.

O ten marš se zlomila generální linie politické spekulace Landbundu. Pozdní lítost a spěšná přehlídka Henleinem podrytých a podkopaných posic byly prvním jeho důsledkem. Druhým důsledkem pak je poznání, že chybu je nutno napravit.

Jak?

Co s ním dělat?

Komu je trapno prokousávat se tou kupou trapných a o sobě hrozně nezajímavých faktů — duchovním světem Konráda Henleina, zálibou jeho lidí naslouchati kutálce v pozoru, jaká poušť, jaký suchopár! — tomu neuškodí si uvědomit: politice této země by mohlo být velmi neblahé, kdyby ti z jejích občanů, kteří milují demokratickou polyfonii, si příliš dlouho zacpávali uši před hrozně primitivními zvuky těchto kutálek. Neboť za kamarádkou mužnou kázní a zdatnou smýšlivostí Henleinovou je skryta dobře organisovaná, technicky i penězi vybavená irredenta, která je dnes vším jiným, než shovívání hodným a romantickým žertem. Neboť dnes již je vidět, že chce udělati z příštích voleb jakýsi sárský plebiscit, že chce použítí nadcházející volební kampaně k dalšímu silnému výboji, že spoléhá, že dostane silné zastoupení v parlamentě a tím i nové posice k agitačnímu bombardementu hákovému.

Stala se chyba. Henlein jest. Má smět nyní Henlein ještě kandidovat do parlamentu? Má smět ještě rozvíjeti prapory své Heimats-, ve skutečnosti Jenseitsfronty i ve volební kampani? Tot jest otázka.

Za normálnějších okolností, kdyby nebylo nejen vnitřních, nýbrž hlavně přes hranici sahajících možných komplikací, by bylo lze přes všechny obavy tuto otázku zodpovědět jen kladně. Ale dnes nelze. Dnes je nutno i administrativními, i organizačními zásahy mýtít, čemu spekulace uměle dala vyrůst!

Ale to není všechno. Je třeba posílit — organizačně, technicky, ideově — ony strany německé, které budou ve volbách stát před úkolem znovu získávat srdce a mozkv německého občanstva k spolupráci. Zejména pak je třeba odčinit hřích, spáchaný spekulací Landbundu na německé sociální demokracii. To je dnes československá a česká, republikánská a demokratická nutnost i povinnost.

Dále: pospíšet se zřízením německého rozhlasu. Odvolat od jiných důležitých úkolů třebaš i dvacet schopných, politicky rozvázných, nadaných výkonných mužů a světit jim politickou stránku volební kampaně v tomto rozhlasu. Ty tři měsíce dobré, t. j. demokratické a mírové propagandy volební se budou dobře rentovat.

Pospíšet s investičními pracemi v pohraničí. Říci na př. silničním lokálním patriotům, kteří válčí s ministrem veřejných prací drem Czechem proti silnicím v pohraničí, aby laskavě poodložili v zájmu republiky svůj svár.

A hlavně: poučit se z Henleinovy epizody. Selhala v ní jedna stranická spekulace a došlo v ní k větší škodě nadstranické, ke škodě republiky — jen proto, že několik vedoucích hlav zakolísalo po Hitlerově převratu, že chtělo využít protidemokratické konjunktury středo-

evropské k protisocialistické kůře na sucho, ke kůře henleinovské. Že svou státo„tvornost“ mělo na jazyku, ne v krvi, a hlavně: ne v hlavě.

Miloš Vaněk.

p o z n á m k y

Co přinesly presidentovy narozeniny

Mluvíme-li o politických událostech, jsme obyčejně zaměřeni příliš vnějškově. Považujeme za politiku jenom to, co se dříve pokládalo za dějepis: války, bitvy, sňatky mezi dynastiemi, narození dědiců trůnů. My k tomu dnes přidáváme konference, zájezdy státníků, projevy vůdců, intriky partají, ale to je vlastně pořád totéž: událost je jenom to, co nadělá hodně hluku a o čem je už napřed jakýmsi politickým ceremonielem předepsáno, že se to má za událost považovat. Máme stále ještě málo smyslu pro to nevažitelné, nehmotné, morální, co přichází samo a co přes to bývá politickou událostí prvního řádu. Něčím takovým, zdá se mi, byly i pětáosmdesáté narozeniny presidentovy. Není to snad politická událost, když se miliony myslí upnou na tutéž věc způsobem velmi podobným, ba totožným?

Autorita presidentova byla tímto jubileem znovu posílena. Potřebujeme těchto slavnostních příležitostí, abychom si uvědomili, jak je velká. Potřebujeme jich také, abychom si uvědomili, co tento psychologický fakt znamená pro pevnost našeho státu, jaký je to tmel, který nás všechny váže dohromady. Neboť na čem jiném konec konců spočívá pevnost státu, než na společném smýšlení? Němci dnes, opojení svým pangermánským mythem, shlížejí s patra na demokratické národy, tvrdíce, že to jsou rozložené, atomisované společnosti a jakési násilné slepence. Stará německá slepota a necitlivost vůči ostatnímu světu, která hned ztrácí všecko chápání, jakmile začne vidět červeně!

Je tedy potěšitelná shoda mezi zdrcující většinou obyvatelstva státu v tom, že Masaryk stát dobře založil a že jej dobře vede. Hlásíme se k jeho dílu a chceme pokračovat v jeho duchu. V tom jsou zajedno všichni rozumní občané, jimž pravda a společná věc je víc než stranická vášeň nebo uražená ješitnost. Kdo smýšlejí jinak, vyřazují se sami. I společné národní dílo má své invalidy. Zajisté smíme v této spojitosti zdůraznit slavnostní projev profesora Pekaře. Hle, tak soudí poutivý a pravdivýmluvný konservátec a nad to jeden z prvních Masarykových odpůrců. Bude-li mít ještě někdo z těch invalidů národní věci odvalu znovu ohřívát spory o význam Masarykův, nemluvme s ním už a odkažme ho na Pekařův projev.

Tak Masaryk dál a dál srůstá se vším naším životem. Tak už samočinně, mimoděk a nechtě hněte dál a dál toto státní společenství v celistvý tvar.

Z. S.

Nic Než Národ — ale hlavně německý

Spojení mládeže Národní demokracie, Národní Ligy a Národní Fronty v jednu mládež mladého Národního sjednocení znamená velký neúspěch národní demokracie, neboť mládež národně demokratická jde tu zcela vlastní cestou a podléhá více agitaci poslance Stříbrného než radám Hodáčovým. Národní demokracie má důvody nespochybnat mnoho s formální likvidací, aby splynula s Národní Ligou. Frakce Stříbrného, které ještě nedávno sloučení s národní demokracií bylo jedinou záchranou, využívá situace a regeneruje se na útraty národní demokracie. Sraz mladého národního sjednocení nepřinesl nic nového, co by přispělo k poznání, co vlastně tato mládež chce. Zajímavý byl jen po vnějškové stránce. Mají-li v Německu hákovitý kříž, má mladé národní sjednocení u nás velké N. Což má znamenati: nic než národ. Jest slyšet polnici. Nastupuje mládež s vlajkami. Hlasatel oznamuje, kdo přichází. Spojení mládeže tří skupin vyjadřuje se odstraněním jejich symbolických zkratk ND, NL, NF, aby se ukázalo, že od dvanácté hodiny je už jen mládež národního sjednocení, MNS. projevy stručné, vojensky úsečné. Vnější uspořádání sjezdu vlastenecké mládeže jest tedy dokonale nečeské. Českost tu nezachrán ani tón varhan. Stačí si přečísti „Völkischer Beobachter“, abychom poznali, že vlastenecká mládež nepřišla na nic nového. Toto vojácké vystupování na sjezdu, ty polnice i vyrovnané řady mají už dávno v Německu. A stejným způsobem vystupuje u nás i Henleinova Heimatsfronta.

První sraz vlastenecké mládeže máme za sebou. Mládež Stříbrného se směje do hrsti. Dobře ošidila staříčkou národní demokracii. Ale nelze věc již napravit. Polnice volá. V. G.

Odpověď stoupenci hospodářského liberalismu

V posledním čísle „Prítomnosti“ pan A. Cekota reagoval na mé poznámky o Zlínu a plánovitém hospodářství. Velmi správně vystihl mou duševní atmosféru, označiv ji jako vyznání víry. Jen bych chtěl podotknouti, že celé dnešní národní hospodářství je založeno na víře. Vyznání víry je i to, co zastává pan Cekota. Jenže mezi naší vírou a vírou stoupence hospodářského liberalismu je značný rozdíl. Tedy, v co věříme.

Věříme v naléhavou nutnost přizpůsobiti dnešní hospodářství změněným podmínkám životním. Věříme v nutnou změnu cest i cílů moderního podnikání. Věříme v platnost požadavku výroby pro spotřebu. Věříme v plán, organizaci a řád, jenž bude počítat především s člověkem.

A nyní dovolte, abych nastínil vyznání víry stoupence hospodářského liberalismu. Věří v zákon rentability, jenž se řídí otázkou: vyplácí se to? Věří v „přirozenou hru sil“, čímž se někdy vyrozumívá, že každý smí na poli hospodářském řídit jak chce, bez ohledu na celek, a někdy také heslo „kdo s koho, ten s toho“. Věří v zdravost a nezbytnost konkurence. Věří v nezbytnost utloukání slabých silnými, při čemž účel světí prostředky a — „fiat oeconomia, pereat mundus“. Věří ve zlato, jež prý zabezpečuje stabilitu zisků a kapitálů. A konečně věří, že zásady organizace a plánování směřují se v plné míře uplatňovat pouze v soukromém podnikání; jinak státy jako celky mají být pouhými hříčkami přirozených sil, s nimiž hazardně si pohrávají silní jedinci. Nuže —? Víra proti víře.

Liberalismu vděčíme za to, že nás naučil vyráběti, že nám ukázal, jak organizovat práci a zbavit člověka dřiny. Je však nutno jíti dále. Nastupuje ho spodářský humanismus. Rozkoš z vyrábění, požitek z kulminace výrobních prostředků a možnosti musí ustoupit ryze lidskému požadavku, jenž velí pamatovat na všechny.

Hospodářský liberalismus dnes sám doznává, že stůně na bezradnost, pokud jde o distribuci. Jak je to s tou distribucí? Naši nezaměstnaní s osobami na nich závislými čítají nejméně dva miliony. To znamená, naléhavou potřebu 6,000.000 párů bot ročně, čili výrobu 20.000 párů denně. A nyní: kdo provede takovou distribuci, aby se výroba pohnula? Zdatný prodávav? Organizátor? Průkopník v obchodě? Nikoli: bez společensko-hospodářské reformy se to neuskuteční. I kdyby opět nastala konjunktura z let 1925—1929, počet nezaměstnaných se podstatně nezmenší. Zde může pomoci opravdu jenom plán a organizace.

Prosím bych, aby mé řádky nebyly chápány jako polemika. Jsem si plně vědom, že pan Cekota je redaktorem a mluvčím našeho největšího průmyslového podniku, jež je nutno pokládat za výkvět liberalistického hospodářského řádu a proto si přeji, přesvědčovat a nikoli vést neplodnou diskusi. Prál bych si, aby zásady, které hájím, resp. „víra, kterou vyznávám“, staly se věcí upřímného zkoumání. Jde o více než jen o nepohodlný názor nějakého idealisty, jenž „nedovede podat oprávněnost své víry, ba ani konečný plán pro plánovité hospodářství“. Tento plán, mimořádně řečeno, byl již podán a ač to nebyl plán, založený na zásadách komunistických, nýbrž individualistických, přece se přes něj přešlo. *Edvard Maška.*

politika

Hubert Ripka:

Co chce od nás Polsko?

Mnoho cílů najednou.

Jaké jsou cíle nynější polské zahraniční politiky? Otázka ta zaměstnává celou Evropu, a to jistě hovoří polské samolibosti. Patrně radují se i z toho, že není nikoho, kdo by na ni dovedl určité odpovědi. Podle všeho, co zatím možno pozorovat, lze soudit, že na položenou otázku nedovedl by určitě a jasně odpovědět

ani Pilsudski. Nechceme tím říci, že nesleduje jistých cílů. Ale sleduje jich tolik najednou, že sám nemůže vědět, který by měl a mohl dříve uskutečňovat. Hazardní hra (— ano, hazardní je dnešní polská politika —) provádí se zároveň na několika stranách. Udržuje se spolek s Francií, ale zároveň se pěstuje přátelství s Německem, které se na příklad projevuje v praktickém nezájmu na anšlusu nebo v odmítání východního paktu, tedy ve věcech, na kterých Francii velmi záleží. Se sovětským Ruskem má Polsko pakt o neútočení a pod touto záminkou odporuje východnímu paktu, který Rusko pokládá za minimální podmínku své bezpečnosti; mimo to chovají se v temnu plány s Litvou a Ukrajinou, a sovětský návrh na zaručení hranic baltických států je odmítán. Spor s Československem prohlašuje se oficiálně za lokální, ale rozvíjí se zároveň široce založená kampaň proti Československu a podněcuje volání po anexi Těšínska, Spiše a Oravy. Rumunsko je ujišťováno, že se trvá na přátelství s ním, Jugoslavie je získávána pro dohodu s Německem, ale zároveň staví se na odív sympatie s Maďarskem a podporuje se jeho revisionismus. Na jedné straně drží se doktrína statu quo, na druhé hraniční mezníky nepokládají se za nezměnitelné.

Polský dynamismus.

Rozumně nelze rozmanité tyto cíle, z nichž jeden odporuje druhému, zladit ve vyrovnanou jednotu. Ale nad rozumem vítězí v polské politice mnoho iracionálního. Ostatně je tu jeden společný jmenovatel, který ji vysvětluje, či lépe řečeno, činí ji pochopitelnější: je to vědomě pěstěný dynamismus. Zajímavě o něm mluvil polský ministerský předseda Kozłowski v interviewu s bukurešťským „Adeverulem“. Uvedl některé neměnní se zásady polské zahraniční politiky:

„První z nich jest, že Polsko musí především spoléhat na vlastní síly; bylo by krásně nebezpečné spoléhat se na „cáry papíru...“ Druhou zásadou je, že z různých důvodů tato politika musí mít ráz dynamický, nikoli statický. Polsko zůstalo věrno svým aliancím s Francií a Rumunskem, ale při tom dovedlo zlepšit své vztahy s Německem a Ruskem, svými dřívějšími nepřáteli... Nutnost dynamické politiky Polska vyplývá zejména ze zeměpisné jeho polohy. Polsko má bezpečné přirozené hranice jen na jihu. Na ostatních stranách hranice Polska jsou nebezpečně otevřeny... Vzhledem k této situaci jedinou chytrou politikou, kterou Polsko může provádět, jest politická strategie, podobná strategii vojenské. Strategie ve vztazích se západními a východními sousedy, tedy aktivní zahraniční politika, která dovede využití příležitosti k zvýšení bezpečnosti Polska a k zdokonalení jeho velikosti.“

Tato doktrína je poučná. Kozłowski správně charakterizuje polskou politiku jako dynamické úsilí. To slovo známe. Dynamickou chce být fašistická Itálie, dynamickým chce být hitlerovská diktatura, dynamickou se naplňuje Polsko Pilsudského, v němž vládne diktatura svého druhu. Dynamickými chtějí být všechny fašistické režimy. Dynamismus je nové slovo pro starou nespokojenost. Nespokojená je Itálie, které se zdá, že po válce byla ošizená a zkrácena, nespokojené je Německo, které by chtělo odčinít následky své porážky, nespokojené je Polsko, které nechce snášet „poručnictví“ Francie ani meze, jež mu ukládá Společnost národů. Dynamismus je jiné slovo pro prestižní ctižádostivost a pro velikášství, které bývá důsledkem pocitu méněcennosti. Dynamismus je slovo, kterým se zakrývá vypjaté národní sobectví. Sacro

egoismo pěstuje se dnes v Polsku ještě horlivěji a důsledněji než v Itálii. Do veliké míry nynější polská politika, spějící k velmocenskému uplatnění a spoléhající především na vlastní síly, napodobuje metody italské. Tím lze mnoho pochopit z jejího podivného počínání.

„Polská reálpolitika.“

Kozłowski vyslovil se s pohrdáním o „cárech papíru“. „Adeverul“ k tomu poznamenal: „Teorie o ‚cárech papíru‘ jest v každém případě podivná, vzpomene-li, že dnešní Polsko bylo vytvořeno na základě takového círu papíru.“ Tato teorie, která právem udivuje u státu, jenž velmi usiloval, aby přivtělení východní Haliče a hranice, stanovené řížskou smlouvou, byly zaručeny písemnými deklaracemi velmocí, stane se pochopitelnější, uvědomíme-li si, že nynější polská politika zakládá se vědomě na „reálpolitice“; v tom zase napodobuje známé metody německé politiky. Výrokem o „cáru papíru“ proslul Bethmann-Hollweg, když Německo porušilo belgickou neutralitu; zkušenost poučila, že tato teorie nebyla z posledních příčin, které vedly ke katastrofální porážce jejích hlasatelů. Polská „reálpolitika“ projevuje se s otevřenou drsností vůči Francii. Vysloví-li polská oposice obavy, aby přátelení s Německem neodcizilo Polsku Francii, oficiálně se odpoví, že spojenectví polsko-francouzské trvá. Při tom uvažuje se takto: kdyby nás napadlo Německo, Francie byla by nucena přispět nám na pomoc — je k tomu povinna podle smlouvy i podle svých zájmů; Francie s námi musí jít, chtít nechtít, ať se jí líbí či nelíbí — ve své hře s Německem nemusíme se na nic ohlížet; vůči Německu Francie nás musí za všech okolností podporovat, ať podnikáme ve střední a východní Evropě cokoli, třeba i v dohodě s Německem. Očividná rizika těchto hazardních výpočtů reálpolitika podceňuje. Ostatně chce je umenšit tím, že maří východní pakt, který by ji jednak vázal, jednak by před útokem zajišťoval Rusku smluvně zaručenou pomocí Francie a ostatních podpisovatelů. Při tom si ovšem nepřipustí, že právě takováto politika Francii přímo žene do aliance s Ruskem.

Pohrdání „cáry papíru“ projevilo se konkrétně v ohlášení, že Polsko není dále ochotno podřizovat se režimu Společnosti národů ve věcech menšinových. Bez ohledu ruší jednostranně smluvní závazky, které podepsalo. Ostře by ovšem protestovalo, kdyby Německo porušilo své závazky v Gdansku, o koridoru nemluvíc. Ale v téže době, co odmítá mezinárodní ochranu pro své národnostní menšiny, vymáhá na Československu, aby polské menšině dalo ještě privilegovanější postavení, než jaké již od let má. V těchto rozporech je postížitelna jistá záměrnost, určovaná právě sobeckou reálpolitikou: chce bezohledně prosazovat výhradně své zájmy, dovolává se smluv, kde se hodí, ruší je, kde jsou překážkou. S tím je v souladu odpor nynější polské politiky proti Společnosti národů (také tu se jeví podoba s politikou italskou a německou). Společnost národů představuje určitý mezinárodní řád, který zajišťuje práva, ale ukládá také povinnosti. Režim plukovníků nepřehlídí Ženevu jen proto, že v ní spatřuje nedostatečnou ochranu mírovou, nýbrž i proto, že Ženeva zavazuje k určitému respektu platného evropského řádu a k mírové součinnosti. S tím však nejsou srovnatelné cíle polského dynamismu. Těch lze nejjistěji dosáhnouti, pokud vůbec dosaží-

telny jsou, nikoli v míru a řádu, nýbrž v neklidu a rozvratu.

Na slabosti Ruska a Německa.

Při úvahách o polské politice málo se myslí na jednu pozoruhodnou okolnost. Polsko bylo v relativně dobrém poměru s Ruskem, pokud ono bylo vysíláno následky války a revoluce; slabé, rozvrácené Rusko zdálo se Varšavě nejpřirozenějším sousedem, a proto si ve skutečnosti přála, aby pokračoval destruktivní komunismus, představujíc se zároveň západní Evropě jako hráz proti bolševickému barbarství. Poměr k Rusku se nyní mění, když Rusko vnitřně sílí konstruktivní výstavbou a mezinárodně získává mírovou politikou. K tomuto obratu došlo téměř současně, když se Německo dostalo do převratu národně socialistického. Polsko počítalo, ne zcela nesprávně, že otřes oslabí Německo a vyvolá těžké vnitřní krize. Právě s takto oslabeným Německem pokládalo za vhodné navázat přátelské styky; vzkázalo do Berlína, aby volil mezi válkou s Polskem nebo přátelstvím s ním. Hitler v dané chvíli dal přednost přátelství, a to tím ochotněji, čím zřejmější byly výhody, které z něho Německu vyplynou. Tímto způsobem Polsko hledělo se zároveň zajistit vůči silicím Rusku. Ve Varšavě tvářili se vlídně k protiruským záměrům hitlerovců; velikou radost tam způsobilo pověstné Hugenbergovo memorandum, odevzdané na londýnské hospodářské konferenci. Obvyčejně se soudí, že Varšava si troufá na Rusko, protože je přesvědčena o jeho slabosti. Je pravda, že ve Varšavě mluví s despektem o odolnosti Sovětského svazu, a o jeho nemohoucnosti vykládají tím výmluvněji, čím víc se rozvíjí jeho sblížení s Francií a čím aktivnější jest jeho působení v evropské politice. Ve skutečnosti Varšava osnuje protiruské plány, jednou s Berlínem, po druhé s Tokiem, po třetí s oběma, protože se bojí, aby Rusko příliš rychle nezesílilo a neupevnilo své mezinárodní postavení: Varšava, která pozorně sleduje, co se děje za východní její hranicí, dobře ví, že za krátkou dobu Sovětský svaz může se tak konsolidovat, že jeho moci nebude možno nedbat; snaží se tudíž, aby tento vývoj zmařila nebo aspoň zdržovala.

Svůj poměr a své postavení k Německu i k Rusku polská reálpolitika zakládá na jejich slabosti nebo oslabování a rozvratu. To je prakticky tou „jedinou chytrou politikou“, velebenou polským ministerským předsedou, která „dovede využít příležitosti k zvýšení bezpečnosti Polska a k zdokonalení jeho velikosti“. Bezpečnost jeho má být zvýšena slabostí jeho sousedů.

Polská strategie v Podunají.

Podobnou „politickou strategii“ Polsko provozuje v Podunají. Kozłowski v zmíněném interview prohlásil, že si Polsko přeje v dunajské oblasti „pokud možno absolutní mír“ a smír Maďarska se státy Malé dohody, který by mohl býti na příklad uskutečněn po vzoru smíru německo-polského. Jaká je polská politika v dunajské oblasti ve skutečnosti, ukázali jsme v minulém článku na jejím chování k malodohodovým státům. Nutno důvodně pochybovat, že by se touto strategií dospělo v Podunají k absolutnímu smíru a k dohodě Maďarska s Malou dohodou. Protože se Polsko prakticky desinteresuje na otázce Anšlusu (když uzavíralo pakt s Německem, věřilo, že Anšlus bude proveden v nejkrajší době), protože podporuje nepří-

mo i přímo maďarský revisionismus a zachovává dvojsmyslnou zdrženlivost ve věci habsburské restaurace, možno spíše se domnívat, že si nepřeje, aby došlo ke skutečné konsolidaci a pacifikaci v Podunají. Nebylo by mu nepříjemno, aby Německo bylo rakouským nepokojem stále zaměstnáno a aby tak usměřňovalo spíš do Podunají než k Baltu své úsilí; a Maďarsko může mu sloužit jako figurka v jeho středoevropské velmocenské hře. Nikde se ovšem nevyslovuje určitě, nechtíc se nikde vázat. Tato reálpolitika chce mít volnost jednání na všech stranách.

Vědomá, takofka programová neurčitost a záhadnost pěstuje se záměrně všude, také v poměru k Československu. Řekli jsme už, že oficiální Varšava prohlašuje spor o polskou menšinu za lokální. Zároveň však činí všechno možné, aby spor byl rozdmýchován ve velikou otázku politickou. Když vyšla kniha někdejšího spolupracovníka Pilsudského Studnického, která navrhuje spolupráci s Německem, rozvázání poměru s Francií, útočnou politiku proti Rusku, ovládnutí baltických států, Anšlus a rozdělení Československa, odmítl ji jen polský tisk oposiční. Tisk vládní ozval se k jistému desaveu Studnického teprve tehdy, když ostře protestoval tisk francouzský a když vůbec kniha vyvolala veliký mezinárodní rozruch. Takový ohlas nebyl by možný, kdyby nebylo dostatečně důvodů, opřených o posuzování polské oficiální politiky, k úsudku, že Studnický vyslovil s brutální otevřeností mnoho myšlenek a plánů, kterými se zaměstnávají i osoby nejodpovědnější, vystříhající se pečlivě jediného určitějšího slova.

Deset podmínek Československu.

Shrneme-li dojmy, které vnucuje chování Polska k Československu, a uvažujeme-li o něm v souvislosti s celou jeho politikou, můžeme soudit, že by Polsko nebylo nepříjemno, kdyby se postupně uskutečnily tyto věci, málo příjemné Československu:

1. Společná hranice s Maďarskem, které by se dosáhlo přivtělením Podkarpatska Maďarsku. Tím by Polsko získalo přímý styk s kotlinou dunajskou a tak i s oblastí balkánskou, a Československo bylo by odtrženo od Rumunska, a tím by ztratilo přímé spojení s Malou dohodou a Ruskem.
2. Odstoupení Těšínska, Spiše a Oravy, ne-li celého severního pásma slovenského Polsku. Tím by se vyřídl „palčivá otázka“ polské menšiny v Československu.
3. Anšlus Rakouska, který by Československo hnal do nepřátelství s Německem.
4. Nebo habsburská restaurace, která by uvedla celou střední Evropu do napětí, nabitého konfliktu.
5. Ostrá politika proti německé menšině v Československu, čímž by trvale byl Berlín popouzen proti Praze.
6. Přerušování styků s Moskvou.
7. Rozvázání společenství s Francií.
8. Zrušení svazku malodohodového.
9. Připuštění velkého dovozu polských prasat a jiných zemědělských výrobků.
10. Odstranění zahraničního ministra Beneše, který se protiví všem těmto uvedeným požadavkům a místo toho osměluje se navrhnout Varšavě pakt věčného přátelství,

terství, který by zajistil účinnou mezinárodní součinnost Polska v rámci celoevropské politiky.

Kdyby byly splněny tyto podmínky, Varšava usmála by se na nás nejlídnějším úsměvem a laskavě by nás přijala pod svou vysokou ochranu. Tomuto neprostému podřízení Československa zájmům polského imperialismu dalo by se jméno přátelského společenství, které by se svou povahou podobalo společenství italsko-albánskému. Ve Varšavě je proti nám mnoho nevrle nevdle, protože nejsme ochotni stát se polskou Albanií.

Tyto záměry mohou se zdát absurdní. Bohužel, lze je vyzorovat nejen z toho, co se čte v polských časopisech a knihách, nýbrž i z mnoha soukromých i oficiálních projevů odpovědných polských politiků a diplomatů. Nynější polský „dynamismus“ způsobil, že se musíme zabývat zcela vážně možnostmi, které ještě nedávno byly by se pokládaly za pošetilé kombinace. Varšava nás přezírá s výše svých velmocenských ambicí. Jsme však přesvědčeni, že pozná, je-li radno, aby se Praha nedbalo, nebo dokonce aby se z Prahy činil terč lehkomyšlných útoků. V poslední době kalí se obzor přátelství s Německem. Objevují se znovu polemiky mezi tiskem polským a německým. Polské listy náhle zjišťují, že se v Německu pokračuje v pěstování nepřátelského ducha proti Polsku, zejména na školách a ve výchově národně socialistické mládeže. Upozorňují na německé úklady v baltických státech. Jsou známky, že se v Belvedere uvažuje o tom, jak navázat nitky s Quai d'Orsay, bezstarostně dosud přetrhávané. Proti nám kampaň zatím pokračuje. Dnes máme ještě méně důvodů než včera, abychom se rozčilovali. Víme, že kdo chce být za dobře s Paříží, nemůže být v nepřátelství s Prahou. Kozłowski v citovaném rozhovoru s rumunským listem prohlásil, že se polská politika řídí také podle toho, že „praví přátelé poznají se jen v nouzi“. Tuto zásadu přijímáme i pro naši politiku. Kozłowski by nedokázal svoje tvrzení, že národní existence Polska byla v letech 1919—20 ohrožována různými jeho sousedy, mezi nimi i Čechoslováky. Naproti tomu my bychom dokazovat ani nemusili, že jsme stáli při Francii v dobách dobrých i zlých s nezlomnou věrností, oplácenou stejnou věrností Francie. Mohou to říci Poláci, které Francie zachránila r. 1920 před katastrofou? Majíce na mysli vytčenou zásadu o poznání přátel v nouzi, připomínáme, že jsme zahájili přátelskou součinnost se Sovětským svazem ve chvíli, kdy je ohrožován na své východní i západní hranici. V tutéž dobu Varšava se sblížila s Berlínem a navázala intimní styky s Tokiem.

Poměr Polska k Československu se nezmění, nezmění-li se nynější nejasná orientace celé jeho zahraniční politiky. Nejsme-li ochotni plnit aspoň některé z uvedených podmínek, přátelství polské vlády nezískáme. Zůstaneme na tom, k čemu jsme stále ochotni: k přátelskému vyřízení uměle vyvolaného sporu o polskou naši menšinu a k uzavření přátelského paktu, který několikrát Varšavě nabízel náš zahraniční ministr. Jinak můžeme jen vyčkávat, až jak se definitivně polská politika rozhodne. Čekat můžeme tím spíše, když o této politice není mezi Poláky samotnými jednoty. A i když se bráníme útokům, podnikaným nyní proti nám z vládního polského tábora, jsme si stále vědomi, že v polském národě máme mnoho dobrých přátel.

literatura a umění

Edmond Konrád:

Hilar nám odešel

Ještě jsme si nesesbírali svého Hilara; ještě střepy jeho fyzického hlasu k nám donášejí poprašek anekdot, jež na něm ulpěly jako smítka na kabátě; ještě v naší mysli nedohasly jeho oči hrdinské a vyplášené, velitelské i zoufalé zároveň. Oči vědouce, jejichž resignace fatálně opakovala, co kdysi řekl, uzdraviv se: „Do padesáti, příteli, do padesáti.“

Vůbec Hilar není nekrolog, Hilar je kniha. Kdo se do ní dá, bude mít co dělat. Ale její první kapitola mohla by se jmenovat

Muž v pravý čas.

Je vrozeno v samu podstatu českému divadlu, že vlastně existovalo dříve, než existoval obrozený český národ. Básníci, filologové a herci křísili jej ze mdlob, kam padl pod těžkou ranou habsburského kordu. Vzniká-li v časech a prostředcích klasických divadlo z obecnstva, divadlu českému naopak jest obecnstvo teprve rodit, předjímat život, jehož ještě není, předbítat společenské útvary, jež budou. Tragika tohoto obráceného postupu dodnes českému dramatickému umění pije krev. Nicméně zdá se jeho posláním. Tyl hraje lidu, aby z něho pomohl udělat národ, Škroup, nevěda, mu do neškodné veselice vkládá nevinou písničku, z níž ozářena slávou vítězů se vyklube příští státní hymna. České divadlo předbílá českou věc málem o století.

Zrcadlo české existence.

Zrcadlo: není to slovo zcela správné. Právě skrze Hilara nám divadlo přestává být zrcadlem, pasivita zrcadlení se přeroduje v aktivitu, často deformující. Sám Hilar kdesi praví: „Dramatik dělá z viditelného světa symboly. Režisér zase z jeho symbolů nový viditelný svět.“ Ale vnitřním svým rodem Hilarovo divadlo a on sám jsou zrcadlo, v němž vidíme tvář českého kulturního (snad i čímsi politického) osudu.

Hilar s ním nikdy nepřestane zápolit. Nepřestane sám v sobě překřikovat Čecháčka a jenom na nedlouho překřičí Čecháčka, jenž tleská se zápalem, ale s postranními myšlenkami. Doktůrek a dandy. Pražská kavárna a dekadence. Podřízený Štechův a „Moderní revue“, maloměstský pepř a Péladan. Jak typická kravatka pro českého předválečného intelektuála! Nicméně je na tom cosi pravého, čím pro veliké vášně, oko pro rafinovaný účín, orientace k vybranosti. Hilar vyvede mnohou botu. Ale nikdy nezasládne kýčem. Na jeho kulturním dandysmu tu a tam lpí malý český fóreček. Zpod obou však se loupe, nos do větru a žhoucí oči všude, živelný, vřící chlap.

Prapodivná, ryze česká várka: pod rafinovaností primitivita až plachá prostného naivy. Pod fórečkem geysír síly. Píše básně a romány. Jaký by to byl český

intelektuál, aby něčím takovým nezačínal? Je lektorem „Moderní bibliotéky“, rozkošník navinulého vkusu, exotických slov, kulturní macchiavelista v amorální póze renaissanční osobnosti. Sní o závětrí universitního knihovníka a připlete se do divadelní kanceláře, Z teoretika literárních hesel se vykuklí úžasný praktik, všeho schopný jevištní kapitán.

Násilník s nu.

Je věc knihy, kterou ať napíše schopnější, zasadit obraz jeho plavby do kulturního rámce souvislosti domácích i cizích. Dnes, v nekrologu se zřikáme výkladu o českém divadle předválečném, určeném prvním moderním režisérem českým, Jaroslavem Kvapilem. O vývoji divadla evropského, od Brahma po Reinhardta, od Graigha po Stanislavského.

Od realismu a naturalismu k neoromantismu a neoklacidismu, od scénické fotografie přes barevnou náladu k útočnému tvaru v prohloubeném prostoru. Od dramaturgické konvence k premierám „neproveditelných“ her. Hilarem se octlo toto všechno u nás, od stupně, kam to Kvapil dovedl, znova na stupni varu a vřelo to kolik let jako střed českého kulturního zájmu, jako projev na úrovni světové a v něčem i jako její předboj. Komu libo, spokoj se zkratkou, že se Hilarem probilo české divadlo od obrazu k architektuře, od vkusu k pronikavosti, od ozdoby k aktualitě. Nelze ve stručnosti jít všemi jeho stopami. Vzpomínání by se zatížilo výčtem, jež sám o sobě, byť mnoho řekl, říká příliš málo. Zde

nehovoří hodnotící odstup, zde teskní vášně očitého svědka, dojatého a loučícího se. Jinak by bylo nutno mluvit o Bahrově „Pavouku“ s jeho rozkošnou němohrou mezi pánem a kuchařkou, o Gideově „Králi Kandaulu“, stvořeném jakoby pro bibliofily, o zrození grotesky ve „Veselých ženách windsorských“ — groteska, také jeden z Hilarových světů! — o Pierre Louysově „Ženě a tatřmanu“, kde jako by se prozrazoval eroticky, napovídaje příštího Lerberghova „Pana“, o Kleistově „Penthesilei“, kde se mu ta erotika slučuje s hrdinstvím, spějícím k pomníkivosti, nadosobnosti. Zde po prvé jeviště je bojištěm pohybové strategie, zde po prvé z Hilara duje van síly posupné, dravčí a trpce velké: která je křtěna slovem Nietzscheovým „Es gibt auch einen Pessimismus der Kraft“.

Kdo by to nevěděl: Hilar je pesimista der Kraft. Je brutální despota jevištních klání. Divadelně řečeno: jím propuká na českém jevišti režisérismus. Diktatura nad hercem i dramatikem. Síla vnucené formy až do masky, autokracie tvaru až do deformace. A jako Achilleus si dává od Hefaista zrobit svůj slavný štít, Hilar pro české divadlo zavádí pojem jevištního výtvarníka, po prvé význačně v „Penthesilei“ V. H. Brunnerem, až pak později objeví největšího českého dramatika mezi výtvarníky, Vlastislava Hofmana, jímž české divadlo poznamenává na desetiletí. Rozšiřuje svou hrůzovládu na světlo, proměňuje je v nového herce. Uková v pouta svého rytmu posuněk jedincův,

zotročuje v mohutné vlny příboj davový. A ovšem jako na zrak útočí na sluch.

Autor stává se voskem v jeho ruce. Lisuje ho jako hrozen. Operuje ho jako chirurg, dělá na něm plastiku, pomáhá mu do nové podoby — namnoze ho při tom čině více jím samým, než byl. Je podivuhodné, jak složitě jemný sluch dovede mít na rachotícím válečném voze své režie. Adolf Hoffmeister ho nakreslil, jak režíruje Čapka: v rukavičkách — ale v boxerských. Jako pod rukama varietního rychlosochaře z hrud, jimiž bombardoval prkno, se rodí živé podoby: Corneilleův „Cid“, Ibsenův „Peer Gynt“, „neproveditelná“ Krasiňského „Nebožská komedie“, zahraná po prvé na světě, Dvořákovi „Husité“, Hofmanův jevištní křest ohněm.

„Neproveditelný“ Krasiňski a mocnou rukou dramaturgickou, takřka za kolektivní asistence, spoluutvoření Dvořákovi „Husité“: tu by začala kapitola

Hilar a bližní.

Nebylo pro něho slohu ani programu bez náplně živých lidí. Jako pravý otrokář stále byl na honbě za lidmi. Nechtě cokoli se později vsouvalo mezi ně a jeho: s jeho jménem nerozlučně je spojeno herecké pokolení, jemuž na Vinohradech velel, a jehož jádro se za ním ocitlo v Národním divadle: Vydra je tu představuj jeden za všechny. Za vlasy a za uši kde koho přivlékal Hilar do divadla. Jestliže před válkou kritika někdy vyčítala Národnímu divadlu, že uvádí příliš málo novinek (jak nám to dnes připadá absurdní!), Hilarovi záhy mohla vyčíst opak. Pravý chrlič světového repertoaru, záhy v českém divadle rozpoutal tempo takřka neslýchané. A jestliže před ním čeští dramatikové až příliš právem si stěžovali na české divadlo, že s úmornou liknavostí po léta odkládá původní novinky, aby je posléze autorům vrátilo jako „neproveditelné“ — Hilarem se zrodil divadelník, jenž z autorů hry přímo tahal. Jenž je přepadal nabídkami, svody a naléháním: čoveče, napište mi tohle a tohle; já bych zkusil na vašem místě sensační detektivku; vydělal byste, pane, vyřízená věc; četl jste o tom a o tom procesu? ohromný syžé, dejte se do toho.

Obchází jako lev řvoucí, hledaje, koho by pohltil. Na úhoru českého dramatu doslova pásal, co bylo. Dykovi, jenž se po léta v Národním nedočkal z celé „Revoluční trilogie“ než „Porazených“, kteří v hanebném provedení a nepříznivém umístění propadli — Dykovi zahrál jeho „Zmoudření Dona Quijota“. Mariovi „Tristana“. Hilbertovi, jenž byl na Sibíři, způsobem jedinečným jeho „Pěst“, v Rakousku zakázanou. Jeho „Kolumba“, propadlého v Národním divadle před válkou, mu tam později rehabilitoval, a dlužno dodat: rekonstruoval.

„Násilník snu“, ano, a rozený dramaturg. Jevištní diktátor se záračným čichem pro jevištní realitu. „Já jsem dobrej tierarzt na kusy, pane, vyřízená věc.“ Autor, vosk v jeho rukách, na jeho kovadlině měl příležitost stát se kovem.

Veliký náběh, jenž zůstal náběhem, že nebylo, zdá se, dosti kovu: technika, jevištní spár, tajemství dramatickosti nezdá se právě naším národním nadáním. Čemu se na těchto kouzlech scénické algebry (termín Hilarův) lze naučit, mohl se, snad po prvé v Čechách, dramatik naučit řemeslně prakticky u Hilara. Dvořákovi „Husité“, nakolik známo, nebyli by nabyli plného jevištního tvaru bez nátlaku Hilarova, bez prostřednictví spolupracovníků. Jistý jiný autor, prošed utrepe-

ním hilarovské kovadliny, po premiéře zakázal hru svou hrát v oné podobě, v jaké ji předtím knižně vydal (čímž jistě nemálo potěšil svého nakladatele): tak se jevištní znění, které zvítězilo, od knižního lišilo. Přes to se Hilar, tuším, od dramatika později nedočkal přílišného vděku, to nebyl Hilarův úděl. Ani Dyk, ani Hilbert mu neoplatili právě marnotratně.

Zde neodolá očitý svědek pokušení, opustit zdržlivost, s níž se vyhýbá svému osobnímu podílu na Hilarově požeňání. Není na něm, posoudit, zda sám něco umí. Jisto je mu však, umí-li, že bez Hilarovy školy by neuměl. A jisto je mu, že bez Hilarovy odvahy nikdy by nebyl měl příležitost se učit, ať už s úspěchem jakýmkoliv.

Nebylo původního díla tak trosečného, nadání tak kouskovitého, aby to s ním Hilar nezkusil. Měl odvahu ke každému experimentu. Hleděl vydupat ze země moderní české drama. Toužil po svém pokolení dramatiků.

Ironií osudu Čapek unikl jeho vášni objevovací. „Loupežník“ i „R. U. R.“ vyhnuly se Vinohradům. Čapek, myslím, sokratický filosof, si vnitřně příliš nerozuměl s dionyským Hilarem. Sešli se až při památném „Ze života hmyzu“.

„— I s m y.“

Kdyby se ve výpočtu pokračovalo, nutně by bylo vykládat o Hilarových „—ismech“. O jeho českém expresionismu od „Svítání“ po „Edvarda II.“, od „Baladyny“ po „Romea a Julii“. O jeho komorním divadle od „Hry o lásce a smrti“ po „Alžbětu Browningovou“. O jeho civilismu od nezapomenutelného „Hamleta“ po „Podivnou mezihru“. O jeho davových inscenacích, o jeho Shakespearích, o jeho, ať tak dím, katedrálních pomníkových režiiích od „Alžběty Anglické“ po „Elektru, již sluší smutek“.

Ale jeho „ismy“ v sobě mají procento nezávaznosti. Jeho oslňující teorie krůpěj estetické reklamy. Jevištní kapitán byl i kapitán zákulisní a pokladní. Ne nadarmo napsal svou skvělou studii „Divadlo jako obchod“. Jeho teorie, živelné ve faktech a postřezích, měly osobní notu ad hoc v některých svých závěrech. Jeho smysl pro aktualitu šel někdy až po mez konjunkturální. Jeho smysl pro scénu místý až k samoúčelnosti. Tu tam neodolal pokušení svých nástrojů, svodům svých prostředků. Stopou vnějškovosti uvízl občas na ryzím zdroji tavícího žaru nálet českého fóru. Hilar miloval mašinerii. Lešení, reflektor, otáčecí jeviště mu nedaly. V „Adamu Stvořiteli“ dělo negace ho pokoušelo instrumentovat ilusi zemětřesení. Byl by si nejraději vypůjčil protiletadlové dělo a toužil po podzemním i nadstropním hřmění s děsivými nárazy ve zdech. Bylo třeba ho varovat poukazem na nebezpečí paniky v obecnstvu. Kdosi velmi kompetentní, ale i velmi přísný, jakýsi umělecký řeholník, řekl o něm jednou: „To je náš režijní Meyerbeer“. Křivdil mu. Hilar však netrpěl dogmatismem, jenž rád bere teorii doslova a na zlaté vázky. Nezaměňoval sloh s předpisem. Autorovi, jenž ospravedlňoval nedostatek motivace ve hře poseřtilou obranou: „To byl pustý naturalismus!“ odsekl: „Pane, pane, expresionismus neznamená technické pohodlí! Žádný ismus nezbaví autora povinnosti, aby to dělal jinak než starý Molière: hle, tam přichází můj pán a zdá se býti rozzloben. Mohl by mi nabít, uklídím se mu radši z cesty.“ A jindy, roztínaje gordický uzel zápletky příliš složitě: „Štyl sem, štyl tam, na

divadle musí jít jedno za druhým, všechny myši za sebou, žádný křížení a kličkování, to si pamatujte, divadlo je následnost.“ Útočil na dramatika velmi odbojného: „A jaké si tedy představujete moderní divadlo?“ Dramatik odvětil kategoricky: „Má být kosé a komolé, herci hubení, zlí a potměšilí.“ Hilar se utrl: „Jo, a napřesrok zas oválné a klenuté, herci tlustí a dobromyslní!“ Což mu nebránilo velet Hofmanovi: „Sem dáme besídku, pokrytou popínavou a kvetoucí rostlinou, na příklad bezem.“ — „Ale bez přece není popínavá rostlina!“ — „Tak? To je chyba. Měl by být.“

Bez budiž popínavý: tot' Hilar a „—ismy.“
Sem by ještě patřilo „Hilar a groteska“, i mnoho jiných Hilarů. Tato improvisace však se hrozí své délky. Je nejvýš na čase pro kapitolu tragickou:

Mezníky.

Je několikery Hilar. Ale zhruba dvakrát s jeho drahou se mění jeho profil. Po jarém achilleovském Hilarovi vinohradském nastupuje do Národního divadla Hilar zpolitovaný, Hilar mezi Scyllou a Charýbdou. Už na Vinohradech o něj zavádila politika, po prve revolucí operety, později první nechutí kulturní reakce, záhy se orientující politicky. V Národním divadle poválečného zemského správního výboru politika rychle šikuje rozpory umělecké, mocenské, osobní, zákulisní, hospodářské i hospodské. Hilar po dantovsku vstupuje do svého očiště, kde vykoupí každou vteřinu minulého štěstí. Kde se zachmuří jeho jarost, otráví jeho vnitřní jistota, přepne jeho pružnost. Ale knize buďte zůstaveny dějiny tohoto divadelního předpeklí, v němž ani on vždy nezůstal hrdinou bez hany a bázně. Na podzim svého prvního roku pod střechou u Vltavy však zahrál, 11. listopadu 1921, Molièrova „Zdravého nemocného“, tuto geniovu parodii na vlastní smrtelnou chorobu, s bujností, v níž téměř zanikla snově děšivá spodní nota, nenápadná době optických deformací. Zdravý nemocný má pokoj rozměrů jakoby horečných: dveře z výši věže, kliky takřka nad hlavou. Jako by zdravý nemocný přece jenom byl nemocný.

Je od toho 11. listopadu pŮltřetího roku do 25. dubna 1924. Tehdy kdosi mi zahvízdá pod okny a volá nahoru: „Hilara ranila mrtvice.“

Achilleova pata.

Pamatují-li se dobře, Hilar nikdy nerezíroval největšího dramatika, Bernarda Shawa. Bernard Shaw se svým mozkovým jasmem nějakých duchových X-paprsků není autor pro režiséra s přetlakem.

I v měsíčním utišení „Hry o lásce a smrti“, i v neuhlazenější dvorskosti „Diktátora“ Hilar je svou nejvnitřnější bytostí režisér krve. Ne krve prolité: krve vězněné a dusící se v cevách. Krve, jež tepe o spánky. Krve, jež zpívá a jež rodí sny. Jež srdce okřídluje a vzrušuje mysl.

Deset let od „Romea a Julie“ k „Elektře, již sluší smutek“, deset let mezi světlem a chaosem je drama Hilarovy krve: nejdramatičtější tragedie zlomeného křídla. jímž ochromen přece vzdoroval, člověk zároveň nenasycený života i spolu již od něho odvrácený, vědomí svého achilleovského osudu, poznamenaný jistotou, již přes to čelil. Raněný titan, hleděl slábnoucím zrakem přec tam, kam věděl, že již nedojde, vztahoval ruku těžší a těžší, téměř bezmocný přec vykonával moc.

Otto Rádl:

Proč máme rádi hvězdy z kalamáře?

Pošetilé symfonie.

Jejich autor, kreslíř Walter Disney, je nazývá skromně „Pošetilými symfoniemi“. Je to tučet krátkých filmů, které vypadají jako obrázkové knížky pro děti, reprodukované ve světelně zářivých barvách. Můžete v nich vidět jen prosté dodatky pro příliš krátké programy. Můžete v nich nalézt i něco víc. Třeba pohádky, které se naučily nové, pokročilé a komfortní technice a přišly zase jednou na svět. Tentokrát mezi lomozíci roklemi ulic Nového světa.

Pohádka je nezmar, stejně jako vtip nebo anekdota. Najdete obdobné motivy jednou z dalekého orientu, po druhé v negerské vypravování a po třetí v babiččině pohádce odněkud z Krkonoš. Proč by se nemohla pohádka vynořit jednou na Wall Street, v Brooklynu, na Broadwayi nebo v Páté Avenui? Newyorský biograf Roxy, největší kino světa, měl s Disneyovými filmy skutečně první světový úspěch. A na fasádě tohoto zábavního mrakodrapu visí také jeden obraz, na němž je napsáno: „V tomto domě bydlí myška Micky“. Perníkové chaloupky mohou změnit fasádu, nemohou však zmizet se světa.

Otec myšky Micky, Walt Disney, má zásluhu o to, že nám ke všem těm nelidským tvářím Ameriky, které už dobře známe, dal poznati jednu velice lidskou: její porozumění pro dětinství, pro naivnost, pro kouzelný nesmysl. Nevěřím, že by se v Evropě někdo našel, kdo by dychtil investovati 20 milionů korun ročně za tím účelem, aby z nich byly zhotoveny dva celovečerní programy půvabných kreslených nesmyslů. K tomu je třeba ohromného mládí, k tomu je třeba být absolutně nezatížen jakýmkoli historismem. Evropa je filmová země pro „Napoleony“, pro „Nibelungy“, pro „Jindřichy VIII.“. Amerika ne. Když si dovolí výlet do historie, dovede s ní zacházet rozkošně naivně, jako na příklad De Mille ve svém posledním filmu. Kleopatra Egyptská vítá v této dějinné tragedii vstupujícího Gaia Julia Caesara slovy: „Hello, Caesar, how do you do?“ (Caesar vysloveno ovšem „sís.“) Země, v níž takové filmy vznikají, je zaslíbenou zemí pro „Pošetilé symfonie“.

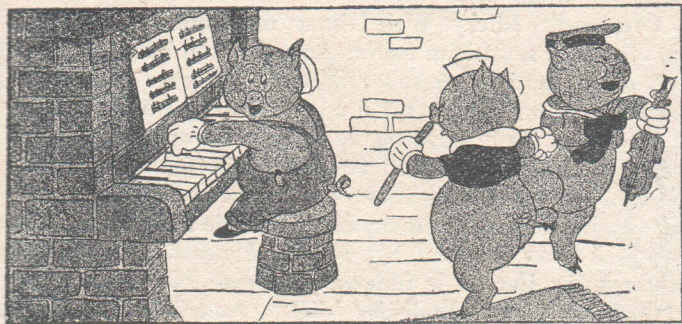
Disneyovy pohádky.

V jedné z nich, v „Noemově arše“, vidíte americkou parafrázi biblické pohádky o potopě. Líčí se stavba archy, nástup všech zvířat do ní, bouře a liják, a pak opět odchod všech na novou zemi ozářenou sluncem. Kreslíři soustředili všechnu svou vynalézavost na objevování komických situací při stavbě: všechna zvířata jsou tu zaměstnána, je využito jejich charakteristických vlastností. Opice se houpou ve větvích, oklešťují stromy a kácejí je, sloni snášejí trámy, nosorožec svým rohem štípe trámy na prkna, hroch vykusuje do prken otvory pro špalíky a datlové zatloukají hřeby do otvorů, zatím co ježkové na zádech nosí do archy na svých ostnech napíchané ovoce.

Tento druh komiky patří k nejoblíbenějším motivům pohádek a bajek od pradávných dob, a také k nejčastějším motivům kreslených filmů. Přijmeme-li bergsonovskou teorii komiky — podle níž působí komicky každé zmechanisování nějakého živého děje, každá proměna živé akce v akci strojovou — najdeme v každé druhé scéně příklady pro ni. Spojování této bezprostředně působící mechanické komiky s pohádkovou fantastičností tvoří největší půvab těchto Symfonií. Walt Disney vezme jednu německou pohádku o „Krysaři“, jindy figuru pohádkového „Starého krále“, nebo jindy anglickou dětskou písničku o „Třech prasát-

kách a vlku“. Poetický element však patrí vždycky k nezákladnejším složkám jeho tvorby.

Básnický prínos Disneyův si uvědomíme jasne teprve tehdy, srovnáme-li jeho Symfoniie s kreslenými americkými Ezopovými bajkami, jež přinášely groteskní, zábavné a hudebně velice vtipně řešené příběhy, jimž však chybělo naprosto Disneyovo poetické kouzlo. Tam jsme viděli vždy znovu a znovu proměny zvířat v moderní jazz-orchestr, užití zvířátek jako sboru revuálních girls, setkávali jsme se s bizarními nápady, jak možno využití pavučin za harfy, kostlivců za xylofony, lučních květů za celý symfonický orchestr. Zejména Disneyova pohádka o „Neptunovi“ ukazuje, oč přináší Disney více: postavičky, které byly jen statyfy situací žerty, jen pouhými černobílými stíny, dostávají u Disneye duši, mají svou psychologii. Vzpomeňte na ona dvě lehkomyšlná prasátka, která si stavějí své domky jen ze slámy a z dříví, a vždycky si znovu bezstarostně zpívají: „Who's afraid of the big bad wolf...“ — při tom se však ze strachu před tímto velkým zlým vlkem při pouhém zaklepání na desku klavíru už schovávají pod postel. Vzpomeňte na milostné duo stromů v jeho „Jar“ nebo na žertování „Neptunovo“ s mořskými pannami. Disney obohatil grotesku o psychologii. Ještě něco jí přinesl nového: malířské citění. Vzpomeňte

2. Tři prasátka oslavují porážku vlkovi zpěvem a tancem. („Three little Pigs“ od Waltera Disneye.)

meňte na obraz, v němž uvázla archa Noemova v koruně stromu, moře opadlo a země se opět probouzí pod sluneční září k novému životu: je nezapomenutelný svým výtvarným pojetím. Vzpomeňte na scénu, kde pohněvaný Neptun vystoupí nad mořskou hladinu a svým trojzubcem ji rozmíchá, jako by to byla káva v šálku, a způsobí tím obrovský vír, v němž zahyne koráb pirátů: to jsou kouzelné obrazy. Při výjevech bouřících vln za potopy si vzpomenete na Hokusai. Všechna tato drobná mistrovská díla ukazují Waltera Disneye jako skutečného básníka mezi výrobci kreslených filmů, jako jemně citícího umělce rodičícího se barevného filmu.

„Námořník Pepek“.

Dave Fleischer, autor „Prohaného námořníka Pepka“, má stejně výjimečné postavení mezi autory kreslených filmů. Má stejně překypující fantasií. Spojuje ji však s groteskním naturalismem.

Disney se pohyboval v pohádkové říši podivných tvorů: až už to byl svět myšáka Micky a jeho oddané milény Minnie, nebo svět barevných „Pošetilých symfonií“ — skoro vždycky tu jde o příběhy různých stvoření ze zvířecí říše. Fleischer se pohybuje v Americe mrakodrapů, krčem, klubů, v kovárně, ve světě, kde malé děti řvou, v tančírnách, kde se závodí o ceny. Jeho velikým objevem je, že po všech králičích Osvaldech, po kocourech Felixech, po žabáku Flipsovi, po myšáku Micky a po tvorech Ezopových bajek postavil do kreslené grotesky první kreslenou figurku lidskou, námořníka Poopeye, neboli Pepka.

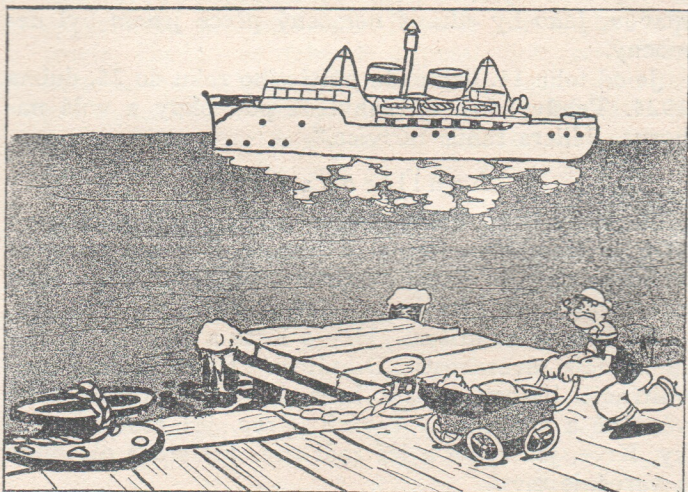
V první serii asi dvaceti grotesek s dobrodružstvím tohoto „Prohaného námořníka Pepka“ poznáváme tohoto nekrasavce vždycky znovu s těchže stránek. Potloukal se celý život po mořích, a teď nám v optické formě ličí své vzpomínky na dobrodružství mezi lidmi i zvířaty. Není

1. Otec Noe se svými třemi syny svolává veškeré tvory do archy. („Father Noah's Ark“ od Waltera Disneye.)

divu, že se sám zabarvuje poněkud heroicky a že upadá co chvíli do myslivecké latiny, lépe řečeno do námořnické latiny. Není naprosto krasavcem, vypadá, jak opelichaná mořská krysa vypadat může, ve svém srdci je však Fairbanksem, vždycky dvorným hrdinou, vždycky ochotným vzplanouti láskou ke krásce, kterou zahlédl. Nepotrpí si na mnoho slov: zpívá svým chraplavě drčivým hlasem svou námořnickou písničku. Jinak žvýká jen flegmaticky svou dýmčičku.

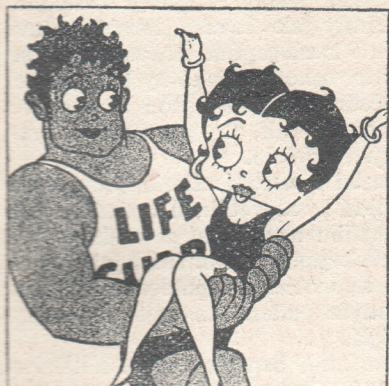
Jedna vlastnost ho činí pohádkovým hrdinou: stejně jako jiní jeho kolegové dýchají na čarovné prsteny nebo se napijí z kouzelné lahvičky, má i Pepek svůj čarovný pokrm, jenž mu dodá po každé v rozhodném okamžiku fantastickou sílu. Není to zázračná manna, není to nápoj Isoldin — je to prostě špenát. Námořník Pepek je člověkem této země, nevěří v čarodějnické kuchyně, věří však na špenát. Když zápasí

3. Námořník Pepek zavezl kočárek na pobřeží, prchaje z hluku města. („Sock a Baby“ od Dave Fleischera.)

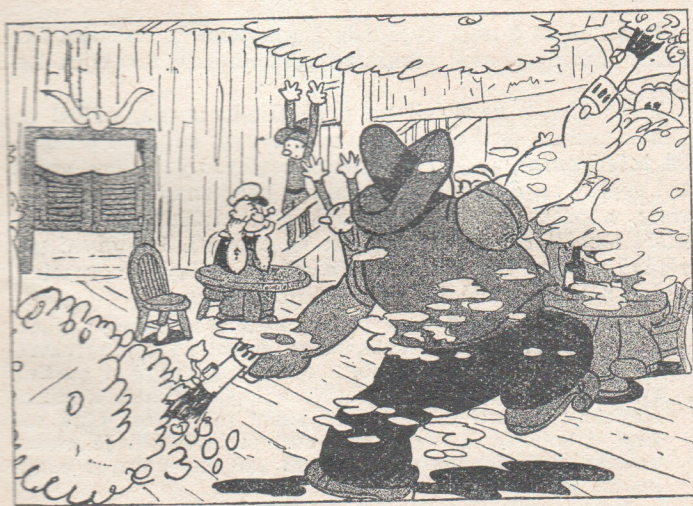
v aréně jako „Torreador“, sáhne do zánadří, vytáhne v nejhorší chvíli americkou konzervu se špenátem, a rázem vjede mu síla do žil. Když se účastní taneční soutěže ve filmu „Taneční hvězdo“, najde před sebou, právě ve chvíli, kdy mu brutální Bluto urval jeho hubenou milenkou Olive, na stole porci špenátu: vidíte na povrchu jeho těla, jak se po požití tohoto čarovného pokrmu Pepkovi rozbíhá atle-

tická síla do svalů. Jí špenát „V říši ledu“ stejně jako v „Boji s Indiány“. Když se stane „Boxerem“, přinese mu Olive v rozhodném okamžiku, když v rozhlasu slyšela o jeho tísni, talíř špenátu až na ring: rázem je zachráněn, promění se v mlátičku, která zdolá odpůrce.

4. Odnese Betty v mužném náručí z objetí vln na běh. („Betty Boops Life Guard“ od D. Fleischera.)

vždycky týž policista, zde stále stejný manager, flegmatický klidšas a věčný žrout. Hrdinové jsou ovšem naprosto odlišní: i když se Poopay ve filmu „V cirkuse“ dívá stejně melancholicky na portret své kdysi věrné Olive, s níž mu utekl muž s vysoké trapezy, jako se díval Charlie ve svém slavném cirkuse za odjíždějícími povozy, nemůžeme tyto dva hrdiny krkolomných příběhů srovnávat. Chaplin z oné doby svých obhrublých grotesek však se naprosto shoduje s Poopayem rázem svých příběhů, jejich žerty, jejich bezděčným heroismem, jejich šťastnými náhodami. Pamatujete se na Chaplinův nápad s vyťahovadlem na novostavbě ve „Výplatě“? Stejně vyťahovadlo, které vždycky něco v nepravou chvíli jinam přiveze a něco odveze, najdeme i v Poopeyově „Zklamáním hrdinovi“. Ony dávné veselohry i tyto nové

6. Všechno se rozprchlo při vstupu banditově, jenom Pepek zůstal na místě. („Blow me down“ od Dave Fleischera.)

grotesky se odehrávají v tomtéž světě. Což ukazuje, že dávná americká groteska, legitimní počátek svérázné americké filmové produkce, veselohra s „gagy“, že ona divoká situační groteska nezemřela, nýbrž žije.

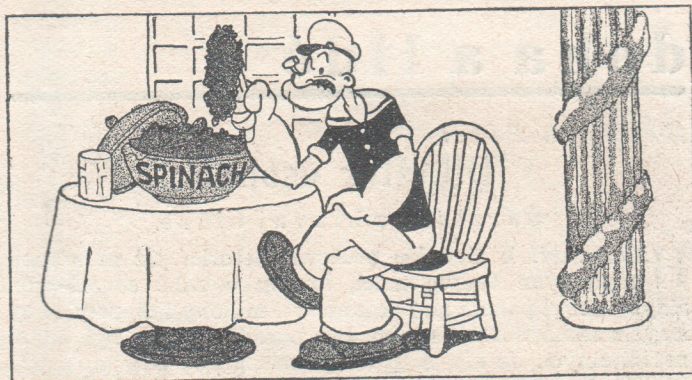
Změnila se pouze: dříve hrávali v groteskách takoví všelijací hadroši s nalepenými vousy, vystrašení negři, ukrutní rváči s křovinami na bradě, přiblíbili dědouškové s kozími

bradkami, hrozní tlustoši a komičtí malí chlapíci v knírcích, dnes hrají v kreslených groteskách jejich lineární symboly, stylisované do plošné kresby. Dříve to byli lidé zbavení lidských vlastností, lidé podobní figurinám — teď jsou z nich figurinky podobné lidem. Situační a charakterová groteska MacSennetova stala se situační a charakterovou kreslenou groteskou bratří Maxe a Daveho Fleischera. Komika, která zjemněním a zrealističením filmové produkce byla na určitou dobu úplně vytlačena, objevila se pojednou znovu po malé metamorfoze, na nové svéprávné doméně kreslené grotesky. Nic se na této zemi nedá vyhubit, jenom proměnit do jiné formy je možno; ale pravá podstata se zase vynoří.

Naturalistické pohádky.

Úžasným je, že touto proměnou živých lidí v symboly se vlastně docela nic nezměnilo. Smějete se oběma, bavíte se stejně jejich nepravděpodobnou krkolomností a radujete se nad jejich paradoxně šťastnými náhodami. Představují ostrov, založený zcela na stylisaci — uprostřed moře ostatní filmové tvorby, založené na reportážnosti.

Stejně jako je poválečná literatura zaplavena report-

5. Poopay si dal trojitou porci špenátu a cítil, jak mu narůstají svaly. („Dance contest“ od D. Fleischera.)

tážemi, které nahrazují skutečnou tvorbu — dostal se i film posledního desetiletí skoro úplně do reportážnosti. Vlna historických filmů poslední doby nás nesmí másti: představují pouhý útěk do dekorativnosti a kromě Kordova filmu o Jindřichu VIII. nezaznamenaly jediného činu prvního řádu. I z prostředí těchto reportáží vznikají umělecká díla — režisér Henry Hathaway vytvořil ve svém filmu „Tří bengálští jezdci“ při vši úzkostlivé dokumentárnosti a reportážnosti nejdokonalejší film poslední doby. Uprostřed tohoto dokumentalismu se nám však přece jen zastesklo po neskutečnosti, kterou přinesly filmy Disneyovy a Fleischery. U Disneye jsme ukázali jako základní vlastnost jejich poetičnost a fantastičnost; u Fleischera přistupuje k těmto složkám jako velice pikantní přídavek jakýsi druh naturalismu.

Poopeyova věčná láska s prozaickým jménem Olive Oyl není nymfou ani andělem, je ve filmu „Shoe in Horses“ prostě majitelkou kovárny při americké silnici, jindy je trapezistkou v cirkusu, jinde hospodaří v nevzhledné domácnosti, je zaměstnána v atletickém klubu, a v noci chodí náměsíčně v košili po střechách.

Její dokonalým protikladem je kouzelná Betty Boop, které náleží docela samostatná serie filmů, vydávaných paralelně vedle serie Poopeyovy. Betty je koketní slečna s krásnými nožkami, s malými nadérky, s vlnivou chůzí a s hezkými šatečky. Asi před desetiletím stala se z jedné pařížské revue ve Folies Bergères populární loutka Gaby, s velikou hlavou, nádhernými očima, našpulenou pusinkou, malíčkovou bradou

a nakadeřenými vlasy: to je předobraz naší Betty Boopové. Tato Betty na rozdíl od Olive není nikdy zcela realistická: má vždycky vztah k onomu světu, totiž ke světu za zrcadlem. Není divu, že Betty Boopová stejně jako Alice, hrdinka nejkrásnější dětské knížky „Alenčiny dobrodružství“ od Lewise Carrolla, podnikla jednou také výlet do říše divů, do níž se vstupuje zrcadlem. Jindy se účastnila parády dřevěných vojáků a zažila také hodně strachu pod mořskou hladinou. Její film v „Uhelném dole“ je rozkošným překladem průmyslového podniku do říše zvířat. Její groteska „Keep in Style“ (Betty překvapuje svět) je parodií na horečku praktických vynálezů a universálních mód, zatím co „Betty z ubní lékárkou“ (Ha, ha, ha, ha), v níž se prostupuje dvojrozměrný svět kreseb s trojrozměrným světem hmotným, je v základě situační groteskou.

Kouzlo všech těchto Fleischerových filmů spočívá v prostupování skutečnosti a snu, fantasmie a naturalismu. Pohled na některé ukázky z jeho děl ukazuje, jak výtvarně dokonalá a malířsky komponovaná jsou jeho virtuózní díla, jeho kreslené filmy, tyto novodobé pohádky pro děti i pro dospělé.

do ba a lidé

Bedřich Pilc:

Diktátor osobně

Šaržista v hlavní úloze.

Hitler patří k figurám světové historie, jež se stanou nápadnými teprve mocí, kterou v sobě soustředily. Kdyby nebyl pánem nad sedmdesáti miliony lidí, nemělo by smyslu zaměstnávat se jím. Bez pozadí moci by byl zůstal neviditelným. Je nic, a přece je nekonečně mnoho. Aféra speciálně německá, jež by byla v této formě v některé jiné zemi sotva možnou.

Mussolini je postavou, již stálo za to věnovati pozornost již v roce 1919, již před tím, než si vymyslel pojem „duce“. Hitler je malým hercem bezvýznamných šarží, anonymní herec venkovské kočovné společnosti, jenž na sebe strhl v jednom z národních divadel provozování hlavní úlohy. Ne svou silnou vůlí nebo svým nadáním, nýbrž proto, že ostatní byli příliš slabí k tomu, aby mu v tom zabránili.

A smutná burleska světových dějin nenamítá nic proti tomu, že alespoň pro začátek ho nikdo nevypíská, nýbrž naopak, že sklízí přímo hrůzavý potlesk. Kdesi v lóži sedí kritici, potřásají hlavou. Některým z nich už dokonce přešla odvaha vzepřít se proti tomuto světovému úspěchu.

Jak vypadá zblízka.

Jak malý je formát tohoto muže, o tom je si možno udělat představu jenom tehdy, čteme-li jeho knihu nebo nasloucháme-li jeho řečem. Obzvláště zřetelně to pocítí ten, kdo se před něho postaví úmyslně s kritickým pohledem: ze všech zpráv očitých svědků i ze svých vlastních setkání s ním jsme se přesvědčili o tom, že tento malý formát vyvolá vždycky znovu úžas, ustrnutí. Zdá se, že si u něho dovolila příroda jeden ze svých vtípů, jichž si leckdy dopřává. Člověk, jehož světový názor je politováníhodným způsobem chudičký, dostal od přírody taktickou inteligenci a předvádavost demagoga skoro geniálního.

Ve všem ostatním si dopřála příroda dosti protikladů: jeho velikášské, naduté řeči vycházejí z maličkých úst, která, jak jeden zlomyslný Francouz poznamenal, se jimi přece jen nijak nezvětšila. A nad těmito maličkými ústy člověka, jenž beze sporu je nejnevtipnějším mužem tohoto století, je upevněn knírek, který vlastně patří nejvtipnějším. Tento řečník je Charlie Chaplin, jenž si usmyslel hráti roli Siegfrieda — jak dodal týž Francouz.

Ach, tento Charlie však hraje skutečného Siegfrieda: a dokonce měl dosti obratnosti, že se mu podařilo zabít Hagen a nedal se od něho usmrtit. Tím však bohužel diváci byli podvedeni. Tento Charlie jim podává s veškerou vážností onen děj, jenž měl vlastně býti ironisován.

Tento veliký muž je i tělesně poměrně malý. Na jeho chůzi je pozorovati, jak se snaží působiti vojácky rozhodně. Obličej je bezvýrazný a ztrnulý jako maska, leda že mluví právě některou ze svých řečí k zástupcům. Hlava skvěle se hodí k tomu, aby nosila kšticí takovou, jaká by byla ke cti každému kadeřnickému učedníku. Vlasy jsou starostlivě učešány, ale přece jen ponechány tak, aby pro potěšení galerie mohla hlavní kadeř sjetí do čela.

Oči, o nichž sní jeho ženští i mužští ctitelé, jsou malé a leží hluboko v lebce. Pohled bývá většinou upřen do nejasné dálky. Při tom má zálibu znenadáni se zadívatí na své návštěvníky náhle a překvapivě, přiblížiti k nim tvář a zahleděti se na ztrnule hypnotickým pohledem fakira. Poznal totiž svým neklamným pudem, že nejstarší triky jsou přece jen nejužitečnější.

Zdá se, že je mu obtížno, ne-li nemožno vésti s někým opravdový dialog. Je zvyklý vésti většinou vždycky jen propagační řeči, a proto se mu obyčejně stává, že stiskne chybný knoflík. Místo aby zapadl do hovorového tónu, spustí obyčejně jednu ze svých gramofonových desek, které jsou uschovány ve skladišti jeho lebký, jsou nerozbitné a kdykoli znovu upotřebitelné.

Diktátor při rozmluvě.

V této souvislosti nemohu potlačit vzpomínku na novělu pacifistického spisovatele Laszla, jenž podržel na vždycky v paměti obraz jedné bitvy: mrtvý voják měl místo hlavy, jež mu byla utržena granátem, gramofonovou desku.

Bývalý generál říšské obrany napsal ve svých vzpomínkách:

„Udělal na mne strašlivý dojem. Tenhle podivný světec vůbec nedovede naslouchati hovoru. Musí stále pronášeti řeči k davům jako na běžícím páse. Na jakoukoli otázku odpoví vždycky jen druhou otázkou, jež naprosto nepochopí jádro věci. Bohatství jeho slov předstihne jedině chudoba jeho myšlenek... Při tom působí na člověka dojmem nejistoty.“

Podobně se o něm vyjádřila i americká žurnalistka Dorothy Thompsonová, manželka romanopisce Sinclaira Lewise.

Když Hitler navštívil po prvé Hindenburga, udělal na generalissima, jenž nebyl nikterak zvyklý na okolí přesprávnější inteligentní, dojem naprosto nepříznivý. Starý voják byl zvyklý na dvořany, důstojníky, nebo snad parlamentaristy, naprosto však nebyl zvyklý na civilisty bez titulu, kteří neměli tušení o tom, jak se chovat. Při první návštěvě u něho byl diktátor zřejmě ve velikých rozpacích. Jeden z očitých svědků vylíčil tento výstup:

„Vstoupí, pokusí se s neúspěchem o hlubokou úklonu, rozháněje se při tom rukama za svými zády, aby zavřel dveře, jež už dávno zapadly. Teprve pak, když si povšíml svého omylu, se zarděl a zamířil nejistým krokem k starci, stojícímu uprostřed místnosti. Hned při startu však zakopl o koberec, a podle jeho zuřivých pohledů je možno usoudit, že má chuť pustit se do ubohého koberce a důkladně jej zkrotit.“

Pak namáhavě pokračuje ve své cestě a konečně, konečně zakotví před Hindenburgem. Sotva nabral dech k tomu, aby spustil jednu ze svých řečí určených pro stohlavý dav, Hindenburg švihne rukou vzduchem, a on ulekaně mlčí.“

Tenkrát, jak je známo, ničeho nedosáhl. Teprve později se mu podařilo získati Hindenburga pro sebe masivním slibem, že jeho strana nepodnikne nic ve věci skandálu s „východní pomocí“. Nedá se ovšem popřít, že trochu neobratnosti a jakési neobratné vystupování mu zajišťuje ještě bezpečnější jeho nimbus malého muže z lidu, nimbus, jenž se vždycky vznášel nad jeho hlavou jako svatozář. Z jeho

chyb se tím stane cosi jímavého, znamená naivnosti. Snad dokonce znamená dobrého srdce.

Němci mají pro podobné zvláštnosti svou sympatii: člověk opravdu německý nesmí mít rutinu pohybovat se v salonech. Náš diktátor, jak mi vyprávěl filmový herec, který se s ním stýkal, rozněcuje kolem sebe celou bouří skrytého a láskyplného nadšení pro svůj způsob, jak se neobratně při stolku s čajem choulí do koutku křesla.

Jak žije ode dne ke dni.

Komici jsou zřejmě povinováni tím, aby občas dali v koutku oka zazářiti jiskře skutečného zármutku — je jim to počítáno za zvláštní přednost. Lid stejně miluje, aby diktátoři, jejichž brutálnosti se děsí svět, nebo kteří podle okolnosti ostatní k brutálnosti vzněcují, ukazovali alespoň příležitostně jemné a dětinné rysy povahy. Náš diktátor miluje prý něžnou láskou děti a psy, a to nejen na propagačních snímcích. Bylo mu souzeno, aby s hlubokým zármutkem přihlížel k tomu, jak jeho milovanou dogu otrávil kterýsi politický odpůrce. Způsob, kterým vede svůj život, mu zajišťuje mnoho dní.

Miluje život na venku, nekouří. Zatím co dříve míval vedle svého řečnického pultu státi nevyhnutelný džbánek s pivem — odvykl si v poslední době pítí naprosto. Pojídati maso zvířat zdá se mu jednak příliš brutálním, jednak škodlivým lidskému zdraví: je vegetarián. Vůbec se zdá, že má v sobě dvojí povahu. Jednu vnímavou a do určité míry podléhající vlivům, a druhou tvrdou a bezohlednou. Osoby, které ho doprovázely, viděly ho asi před rokem na jednom z berlínských nádraží pobledlého a hluboce rozčileného, když na nechráněném přechodu přešel jeho vlak několik osob.

Dokonce ani slzy nejsou u něho nijak silně upevněny. Patří k nejoblíbenějším prostředkům jeho umění, a docíluje jimi neklamných efektů.

Diktátor pláče.

Mnozí straníci znají tento fakt tak dobře, že ho využívají vědomě pro své politické spekulace. Občas nad tím vtípkují, dokonce i v situacích nikterak komických.

Dne 1. května 1923 nastoupila S. A. na Oberwiesefeldu u Mnichova v plné výzbroji. Bavorská policie byla tenkrát, dávno, dávno tomu, rozhodnuta rozehnat jejich demonstraci třeba i násilím. Vůdcové strany byli skoro bezradní: nebyli připraveni na zásah tak rozhodný. Goering tenkrát prohlásil: „Přetrhnou-li se všechny provazy, necháme prostě Adolfa plakat. V takové formální dokonalosti a tak jímavě jako on to nedokáže nikdo druhý...“

Účinek slz muže — to patří k tajemstvím lidské duše. Zdá se, že je to vlastnosti krvelačných mužů, že sice jsou lhostejní k výkřikům bezbranných obětí, nebo že nad nimi pociťují dokonce i zvláštní sadistickou rozkoš — že však se dají do té míry pohnouti slzami svého drahého vůdce, že se dají pohnouti k čemukoli, jen aby ty slzy oschly.

Z roku 1930 se vypráví o této epizodě. Tehdy bylo nebezpečí, že celá berlínská S. A. přejde ke komunistům. Když ztroskotaly všechny pokusy o uklidnění, odjel Hitler sám do Berlína a svolal tu členskou schůzi všech členů S. A. Když vstoupil do sálu, byl přijat ledovým mlčením. Vystoupil na řečnickou tribunu a spustil nejprve jednu ze svých obvyklých tirád:

„Což pak nevíte, mužové S. A., jak těsně jste přirostli k mému srdci? Což nevíte, že vaše starosti budou vždycky mými starostmi?“

Mužové S. A. se mu však prostě vysmáli. I zkusil to jinak. Začal se svými vojákými hrubostmi a apeloval na jejich pocit pro povinnost. Účinek však byl naprosto jiný, než si představoval. Hnědí ho prostě vypískali. Byl otřesen a ve své samé bytosti poraněn. Tu mu přišla spásná myšlenka. Položil tvář do obou dlaní, propukl v slzy, jeho tělo se zmítalo škubavě, klesl na židli... a celá partie bylo vyhrána.

Zdá se, že se podobné výjevy odehrály často i v užších kruzích jeho přátel.

Diktátor a ženy.

Je to divná věc se sex-appealem. Zdá se, že mnozí muži působí na ženy právě tím, že mají právě radikální nedostatek sex-appealu. Diktátor vděčí za největší část všech svých úspěchů především ženám. Největší procento jeho věrných tvořily vždycky ženy a tvoří je dosud. „Kdyby nebylo volebního práva žen, nedostal by se nikdy k moci,“ řekl mi jednou velice bystrý a zlomyslný politik.

Při tom nemá tento vůdce ani jediné z oněch vlastností, jež by ho předurčovaly k přímému působení na ženy. V jeho osobním životě také ženy nehrály nikdy žádnou významnou úlohu. To mu zjednáva výhodu, že se nikdy nezapletl do všech těch oklik, komplikací a obtíží, do nichž se jiní dostávají. Tak získal možnost jíti vždycky jako podle pravítka přímo ke svým cílům. Je to nějaký div, že se tak dostává rychleji k cíli, než kdyby mu stály v cestě city jeho soukromého života?

Pověst mu občas přibývá některý něžnější nebo méně něžný poměr, jak to bylo naposled spojováno se jménem filmové herečky Leni Riefenstahlové. Občas se mluvívá i o tom, že se snad jednoho dne rozhodne k tomu oženiti se s paní Winifred Wagnerovou, pozůstalou po Richardu Wagnerovi. Kdyby k tomu skutečně došlo, bylo by to patrně gestem z politických ohledů: symbolický sňatek by tu byl určen k tomu, aby svou kulturní září skryl brutálnosti jeho režimu.

Původ a mládí.

Muž, jenž se vypravil vyhubit marxismus a jenž zatím na této výpravě sklízí také úspěchy, vynaložil všemožné úsilí na to, aby potvrdil jednu ze základních pravd materialistického světového názoru: poznáme u něho jasně souvislost mezi ideologií a třídní situací, věc, která jindy bývá hodně pochybnou.

Tento diktátor, jenž přímo představuje prototyp maloměšťáka ve svém chování, projevech i světovém názoru, pochází skutečně z poměrů typicky maloměstských. Jeho otec byl celní úředník a žil v Braunau na Innu, v rakouském městečku těsně na bavorské hranici, když se náš hrdina narodil. Rodiče přišli později do Lince, kde on navštěvoval reálku, a nikoli humanistické gymnasium, jak si přál jeho otec. Mladík není ničím lákán k politice, naopak, dráždí ho krásná umění. Nechce se státi úředníkem, jak si to přeje jeho rodiče, nýbrž malířem. Když otec i matka předčasně zemřeli, odešel do Vídně, hodlal se zapsati na malířství na akademii; nebyl však přijat, patrně pro nedostatek nadání. Poněvadž s natíráním pláten ztroskotat, je nucen zkusit to s natíráním stěn. Protlouká se po několik let životem jako malíř pokojů.

Je možno si představit, s jakými pocity hněvu žil mezi lidmi, na něž se díval jako na tvory pod svou úrovní. Je de facto dělníkem, nechce jím však být. Jako mladý muž, jenž se narodil „pro něco lepšího“, cítí se mezi dělníky deklasován. Není divu, že se vzepře proti tomu státi se členem společenstva malířů pokojů a že se dívá na organizaci dělníků se stejnou nedůvěrou, s níž posuzuje dělníky vůbec, i způsob jejich nazírání a myšlení.

Tato jeho nedůvěra je ovšem spojena s pozorností: vy-cituje jí všechny slabosti, nedůslednosti, rozpory mezi ideologií a skutečnou praxí. Všechna pozorování a všechny zkušenosti, jež si tu získal, posloužily mu později v mnohém.

Jeho politický vzestup.

Politickým ideálem jeho vídeňského pobytu je křesťansko-sociální starosta Lueger. Od něho si dal naočkovati i antisemitism tak hluboko, že se ho po celý život už nezba-vil. Dva roky před válkou odešel do Mnichova. Ke konci války byl poraněn. Revoluci přečkal v lazaretu.

Svůj politický vzestup zahájil objevem svého řečnického nadání. Když vstoupil do „dělnické strany“, založené zámečnickem Antonem Drechslerem, naskytla se mu první příležitost tohoto talentu využití. Peníze, které potřeboval ke vstupu do strany a uhrazení členských příspěvků, získal prý podporou z toho fondu německé republikánské politic-

ké policie, z níž byli placeni političtí špiclové. V čele této policie stál tehdy dr. Frick. Pod jeho vedením se prý pozdější diktátor stal politickým agentem.

Je patrné: slabost německé republiky a její neschopnost nalézt si spolehlivé síly, na nichž by stála — to byla nemoc, kterou si nesla v sobě už od počátku. Ve skupině Drechslerově vyvinul Hitler horlivou politickou aktivitu. Skupina se zakrátko dostala zcela pod jeho moc. Bylo to jedno ze shromáždění lidí, nespokojených s republikou a s versailleským mírem. Financování první větší politické akce se podařilo poměrně snadno, stejně jako nákup politického týdeníku.

Již v roce 1920 oznamuje náš hrdina v tomto kruhu program strany nacionálně socialistické, jejímž prvním předsedou se stal v roce 1921. Rok 1923 přinesl známou epizodu s tak zvaným pučem z občanského pivovaru. Toho roku, když se zhroutil pasivní odpor proti francouzskému obsazení Porurí, rozplameňovaly se všude nacionální i komunistické bouře. Hnutí bylo nejživější v Bavorsku. Vláda tam ustanovila diktátora, generálního státního komisaře von Kahra, jenž chystal násilný puč proti berlínské vládě.

Chytit příležitost za ocas.

Ze strachu, že by byl Kahrem zatlačen do pozadí, odhodlal se mladý ctižádostivec sám k útoku. Provedl překvapivý kousek. Zajal Kahra i s jeho spolupracovníky, zatím co tento právě mluvil v mnichovském občanském pivovaru ve shromáždění. S nastaveným revolverem ho přinutil, aby povolal novou říšskou vládu.

Jakmile se Kahr dostal opět na svobodu, odvolal, shromáždil své síly a potlačil vzpuru, k níž se připojil i Ludendorff. Několik tuctů policistů stačilo k tomu, aby po krátké přestávce při mnichovské Feldherrenhalle rozprášilo demonstrační průvod nacionálních socialistů, jemuž stál v čele náš člověk. Ludendorff byl ihned zajat, náš hrdina se však, jakmile začala palba, vrhl na dlažbu. Později mu to vyčítal nejen jako zbabělost. Ve skutečnosti tím však neudělal nic jiného, než co dělaly miliony vojáků ve válce v podobné situaci. Hned poté však si s co největším spěchem jako první odtud pospíšil v autu. Po několika dnech ho zatkli ve vile přítelově.

Mnichovští nacionalističtí soudcové k němu byli shovívaví, když ho odsoudili k trestu demonstrativně lehkému: uložili mu tři čtvrti roku vazby v pevnosti. Této doby využil co nejlépe: napsal za ní svou knihu „Mein Kampf“. Vedení lidového hnutí pod názvem „völkische Bewegung“, kterýž název převzala v té době zakázaná nacionálně socialistická strana, ujal se zatím generál Ludendorff. Při volbách do parlamentu roku 1924 získala tato strana 32 mandátů. Stejně rychle se však také rozpadla, zejména pro nerozvážnost Ludendorffovu, jenž se pustil do vášnivého boje s katolickou církví.

Tato podrobnost je zajímavá proto, že vyvrací nesmyslné tvrzení, jako by o vítězství německé reakce neměl náš muž osobní zásluhu. Tehdy se skutečně jasně ukázalo, že měl takticky daleko více nadání než mužové jeho okolí. Oddělil se od generála, založil roku 1925 znovu svou stranu a vyhlásil „neomezený princip vůdcovský“: „Já jsem v čele hnutí a nesu bezvýhradnou odpovědnost za všechno, cokoli se přihodí.“

To byl počátek velikého vzestupu ke konečnému vítězství.

V k u s.

Je si snadno možno představit jeho vkus, prohlédnete-li si tvář a postoj tohoto muže. Jeho dřívější pracovna byla popsána takto:

„Celkový dojem: střízlivý, bez jakéhokoli stylu, ale nápadný. Na psacím stole stojí obraz Friedricha Velkého na pohlednici, hrozná věc v laciném a pestrém barvotisku. Rám se k ní hodí, jak je kýčovitý. Nechybělo už nic, než napsati pod to pod všechno: Gruss aus Braunau...“

Když s ním někdo mluvil, bubnoval na desce stolu tužkami nebo si maloval malé ornamenty. Nejraději kreslival návrhy na uniformy a hvězdy čestných řádů.

Ve svém oděvu miloval tehdy nejvíce neobvyklé kombinace. Někdy z nepozornosti, někdy však i proto, že tím chtěl způsobit dojem:

„Dnes měl na sobě hornobavorský horský kostým s krátkými kalhotami, daleko kratšími, než aby dosáhly až ke kolenům. Na lýtkách měl vysoké holinky ruského tvaru. Ráno nosí oblek z černého sukna, na krku černou vázanku, na hlavě černý klobouk — a k tomu žluté polobotky, jaké nosivají horolezci. A ke každému oděvu nosí v ruce býkovec na psy, příští symbol třetí říše.“

Pozorovatel, jehož citujeme, přináší zprávu i o dobrodružství, při němž se náš muž objevil s červenozelenou vázankou. Je těžko se při tom ubránit úsměvu. Vypravuje s naprostou vážností, jak jednoho večera roku 1923, když byl pozván v Bayreuthu do domu Siegfrieda Wagnera, vypravil se sice v bezvadném smokingu, ale s onou červenozelenou vázankou, náležející do jiných sfér. „Hrome,“ pronesl jeden jeho straník ironicky, „jakou to máte báječnou vázanku na krku?“ Náš muž se podíval na svou hrud', nepostřehl ovšem ironii v otázce, neboť, jak se zdá, nemá pro ironii ani nejmenšího smyslu. Je zřejmé hrd na to, že jeho vkus byl pochválen a přizná se, že spatřil tuto vázanku nezávadně ve výkladě závodu se sportovními potřebami: „Líbila se mi hned na první pohled. A proto jsem si ji také koupil — pro zvlášť slavnostní příležitosti. Dnes si ji beru po prvé.“

Jeho společník však nepopustí. Řekne opatrně, věda dobře, že už tehdy bylo radno míti se na pozor před ješitností tohoto muže: „Ta věc je opravdu hezká. Nevím však, hodí-li se právě ke smokingu a k dnešnímu večeru...“ Klasická odpověď na to zněla: „Proč ne? Právě v domě Richarda Wagnera mají smysl pro barvy, pro styl a pro individualitu...“

Toho názoru se skutečně také ještě dlouhou dobu držel. Teprve když se jeho společník odvážil nového útoku a rozhodně ho ujistil, že paní Winifred Wagnerová, o jejíž přátelství se tak horlivě uchází, by mohla viděti v této vázance přímo urážku, teprve pak povolil. Vrátil se zuřivě do pokoje ve svém hotelu, objevil se po dlouhé chvíli v černé vázance, nepromluvil však s rádcem, jenž měl nejlepší vůli, toho večera už ani slovo.

Jeho vzdělání.

Smysl pro barvy se zdá jeho zvláštní důležitou složkou. Působí dokonce i na celé vzdělání tohoto muže. Jednou při rozmluvě prohlásil, že by si chtěl rozhodně zřídit velikou knihovnu: „Je to tak hezké dívat se na ty dlouhé, pestré řady knih...“

První kniha, která na něho udělala hluboký dojem, byla historie francouzsko-německé války z roku 1870—71. Byla patrně pestrě ilustrována. „Od toho okamžiku jsem blouznil po všem, co souviselo s válkou a s vojskem...“, píše o tom sám.

Své vzdělání získal, jak se zdá, podobným způsobem. Ze své vídeňské doby líčí: „Četl jsem nesmírně mnoho a sice důkladně. Za několik let jsem si opatřil základy vzdělání, z něhož trávím podnes.“ Co tenkrát četl, nám nesdělujeme. Byly to patrně ony knížky pangermanistického a antisemitského obsahu, jež již tehdy byly široce rozšířeny. O důkladnosti jeho, na niž nás upozorňuje, svědčí jeden z jeho výroků o marxismu: „Občanský svět je marxistický, věří však v možnost nadvlády určitých lidských skupin (občanstvo). Naproti tomu marxismus sám se snaží převést občanský svět podle přesného plánu do moci židovstva...“ Toto hlubokomyslné prohlášení je podnes výtažkem jeho poznání marxismu.

Bylo by však naprosto zvrácené podečňovati jeho inteligenci, obzvláště jeho inteligenci taktickou. Jako většina představitelů německé politiky před ním však je stejně neschopným spojití v sobě vědění s činorodostí. Neztrávená fráze, poloviční vědění stává se v jeho osobě nebezpečím pro celý svět.

Jako mnoho polovzdělanců, nemá ani on nejmenšího tušení o tom, co mu chybí do vzdělání. Nejeví ani nejmenší

ochoty alespoň dodatečně dohoniti to, co dříve nezískal. „Neznám člověka, jenž by ho kdy byl viděl při nějaké opravdu vážné práci,“ řekl jeden z jeho přátel ve straně. Při tom je pln sebevědomí, v němž se cítí nekonečně nadřazeným všem intelektuálům. Řekl o sobě a o svém vzdělání: „Vždyť já jsem nebyl dítětem zámožných rodičů, nedostalo se mi předběžného vzdělání vysokoškolského, nýbrž byl jsem vzdělán nejtvrději školou života, bídou a nouzí. Povrchní svět se však neptá nikdy po tom, co se člověk naučil, a nejméně se ptá na to, co člověk skutečně dovede — nýbrž bohužel se stará vždycky jen o to, co člověk může doložit školními vysvědčeními. Že jsem se naučil více než 10.000 intelektuálů, o to nedbal nikdy nikdo. Vždycky se mluvilo jen o tom, že nemám žádných vysvědčení...“

Můžeme z toho soudit, že alespoň v dřívější době mu bylo vyčítáno, že je nevzdělaný. Stalo se tak ovšem dávno před onou dobou, než se stal německým mythem.

dopisy

Chlad mocných

Milý Peroutko,

prosím, jen pár slov p. prof. Vítězslavu Novákovi k jeho odpovědi na můj článek Chlad mocných v předposlední Přítomnosti. Ptal jsem se po premiéře Podzimní symfonie muzikantů, co asi tam ten Chlad mocných znamená a padlo slovo, že snad p r e s i d e n t. To mě zajímalo a navázal jsem na to úvahu, kolik kyselostí a hořkostí vzniká mezi kumštýři (ne pouze hudebníky), protože p. president nemůže chodit na každý jejich koncert, premiéru nebo výstavu či proto, že presidentova kancelář opominula někoho pozvati, poděkovati mu a pod. Řekl jsem, že to bývá vlastně kus potlačené lásky k presidentovi, neukojená potřeba uznání a že umělci nemají leckdy dost představy o presidentově zaměstnání, aby byli p r á v i Masarykovi jako úřední a reprezentanční osobnosti (bohužel bylo vysazeno „z v á n í k Masarykovi“). Ačkoli jsem výslovně napsal, že ne ví m, zdali ten Chlad mocných u Nováka opravdu platil presidentovi a uvedl i námitky proti té domněnce, p. prof. Novák mně vyčítá, že jsem se té domněnky přidržel jako dokázaného fakta. Což tedy není pravda. Přidržel jsem se jen domněnky, kterou vyslovili sami muzikanti, jako východiska k úvaze o tom, co někdy utváří poměr umělců, třeba i zbožného a čistého srdce k presidentovi a pokusil jsem se vyložit příčiny mnohých nedorozumění v této věci. Kdo umí číst, poznal, že jsem se spíše snažil nějakou tu hořkost kumštýřovu chápat a bral ho v ochranu. Pan prof. Novák je však tak milý, že to považuje za d e n u n c i a c i. Když už mne považuje za schopna něčeho takového — což mu odpouštím, jen ať se to neocne v nějaké příští symfonii! — neměl by aspoň podezíratí v á s, že byste byl schopen denunciaci o t i s k n o u t. Za druhé se domnívá p. prof. Novák, že snad byl můj článek v souvislosti s nějakým hlasováním abonentů České filharmonie. Jaký bych já měl zájem na výsledku takového hlasování, i kdybych byl vůbec měl o něm tušení, jako že jsem neměl? Tyhle škaredé způsoby bezdůvodně někoho podezírat jsou tedy zdomácnělé i mezi umělci? Dokonce mezi takovými jako je Vítězslav Novák? Spokojme se jejich hudbou a nechme jejich texty.

Ve věci samé p. prof. Novák ovšem p ř i z n á v á, že do toho „Chladu mocných“ zahrnuje t a k é presidenta — nejen ministry, kteří mu na rozdíl od italského vyslance negratulovali a nejen úřady, které zanedbávají zájmy konservatoře, v čemž s ním plně souhlasíme. Chtěl by, aby presidentská lože ve Smetanově síni nezůstávala při mimořádných hudebních příležitostech prázdná. My víme, kolikrát n e z ů s t a l a prázdná. Tady jsme už však u toho, co by musela všechno hlava státu u nás dělat, aby ukojila všechny citlivosti a zájmy

vedle povinností, které zastává, jako málokdo jiný. Pan profesor se domnívá, že by měl býti pan president při závažných událostech aspoň zastupován. „Což nezastupuje každý venkovský kaplánek samého Pána Boha?“ To je sice vtipné, ale božsky nevědomé. Pán bůh to má asi lehčí nežli president, o jehož zastupování platí jisté normy a předpisy. A kdyby se pan president dal nakrásně při každém koncertu „zastupovat“ a ten jeho zástupce to měl třeba napsáno na náprsence, zase by to od některých lidí odnesl president a byl by z toho chlad mocných. Tak teď aspoň víme, co je opravdu za tím.

KZK.

Češi odpovídají mladým Slovákům

Vážená redakce!

Sleduji v „Přítomnosti“ věci, týkající se Slovenska, se značnou pozorností. Těch 16 „prečo“ bratislavského Slováka mne vzrušilo i nahněvalo. Proč? Prostě proto, že jsou tu velmi pohodlně propleteny pravdy s polopravdami i nepravdami. Ta „prečo“ by lépe seděla jinému bratislavskému Slováku a to „Slováku“, orgánu strany Hlinkovy. Nářky, útoky, obvinění — ale doklad žádný. —

ad 1. Píší-li české listy o českém národě a slovenském lidu, tedy je to nesprávné, poněvadž český národ a slovenský národ jsou pojmy rázu linguistického a československý národ rázu etnografického. Psáti však český národ a slovenský lid jest vskutku pro Slováky ponižující a jest v tom také kus neupřímnosti, nechci-li říci i nevzdělanosti. —

ad 2. Tohle „prečo“ jest naprosto falešné. Konstatuji suše, že státní školy i jiné úřady v Čechách jsou dnes označeny oficiálně zrovna tak za československé jako na Slovensku. —

ad 3. Jak vidno, jest pisateli trnem v oku i to jméno Komenského na bratislavské universitě. Svědčilo by to jen o ohromném jeho smyslu pro — malichernost, poněvadž každému kulturnímu Evropanu jest jméno Komenského mimo diskusi. Že tam profesori přednášejí česky? Poněvadž jistě lépe český jazyk ovládají. Vždyť v Brně na technice prof. Hronec přednáší slovensky a nikomu to v českých zemích nevádí. A až se dostane na pražskou universitu Slováků (tuším, jsou tam někteří už docenty) a bude přednášet slovensky, tak to jistě zase nebude nikomu rozumnému vadit, jako nám nevádí, když jdeme k doplnění svého studia na vysoké školy zahraniční a posloucháme přednášky v řeči jejich a při tom si ji sami osvojíme. Musíme vědět, že do Bratislavy dojíždějí mnozí profesori přednášet z Prahy, Brna, a tudíž při vědecké práci nemají možnosti si slovenskou řeč plně osvojit. Hlavní ale jest, že rozumějí svému oboru a zda dobře své posluchače poučí. Až bude mít Slovensko svého vědeckého dorostu dost, tak přestanou i tyto bolesti a stížnosti.

ad 4. I tu je těžká řeč. Víme přece, že některým nestačí ani to „čs.“, poněvadž prý by to mohlo znamenat také „český“ a proto prý nutno psát „čsl.“ — Bratislavský „Slovák“ chce jen ke Kč ještě „s“, tedy Kčs. Správně by měla býti zkratka naší koruny „K“, ale dokud byly ještě staré rakouské koruny, tedy se označovala naše K přívěskem „č“ na rozdíl od starých rakouských korun. Dnes toto nebezpečí není a tak bychom se mohli spokojit oficiálním označením K a bylo by po křiku. Nesmíme totiž zapomínat, že pro cizinu jsou všechny takové přívěsky k měnovému označení hodně nesrozumitelné.

ad 5. Tohle „prečo“ bych mohl obrátit a otázat se, „prečo bratislavští Slováci nechodia na slovenské kusy?“ Je totiž známo, že kdyby se v bratislavském divadle nehrály české kusy, tak by vypadalo s divadlem po finanční stránce velmi zle. Těch několik slovenských předních rodin československé orientace v Bratislavě všechno nezachráni, když zůstanou doma skoro všichni z těch, kdož mají slovenského vlastenectví plná ústa, ale jen na rozích ulic, aby byli slyšeni od lidí. —

ad 6. Domnívám se, že při stejném stáří a kvalifikaci mají vždy na Slovensku při ucházení o místa přednost Slováci.

Vždyť moji bývalí žáci jsou dnes přednosty soudů a pod. Jest něco podobného možné v zemích českých? — Není. Na obsazování soukromých míst mají přece vliv jen ti soukromníci a vskutku nevím, je-li to ovšem pravda, proč by dávali přednost Čechům před Slováků, když sami jako zaměstnavatelé jsou buď Slováci anebo jistě rodáci slovenskými.

ad 7. Nevím, co si pisatel myslí pod dojmem spravedlivá kvota při dodávkách. Snad jen určité procento ze všech státních dodávek. To ovšem nestačí, ale musel by tu býti důkaz, že Slovensko bylo opominuto, když i všechny ostatní věci, dodávky se týkající, byly přiměřené. Nestačí přece zadati něco firmě jenom proto, že jest ze Slovenska. Víme, že někdy až neúměrně dostanou státní dodávky i německé firmy, ovšem z republiky, ale tu se prostě nedá také nic dělat, když česká anebo slovenská nabídka z těch aneb oněch důvodů nevyhověla. Vedl jsem na Slovensku Stavební družstvo, v němž byla většina Slováků a z těch zase byla většina autonomistického založení a přece jsme stavby domků i domů zadali jedné židovské a jedné české firmě a žádné slovenské, poněvadž nám uvedené dvě firmy cenově nejlépe vyhovovaly. Nikoho z družstva nikdy nenapadlo dělat z toho nějakou národnostní otázku. Ona teorie a praxe jest přece jenom rozdílná. — Nejlépe to člověk pocítí, když by musel při tom sáhnouti sám hlouběji do kapsy.

ad 8. Tu jest těžká odpověď. Asi maďarské dráhy mají nižší dopravní tarify než dráhy československé a tu se nedá nic dělat, poněvadž každý stát si to zařídí podle svého. On plat železničáře ze Šariše bude také jiný než železničáře z Pešti. —

ad 9. Nevěřím, že by v Praze universitní profesori považovali Slováci za Bulhary, Srby, Jihoslovany a ne za Slováci. V tom vidím nejapný autonomistický vtíp, nedůstojný ovšem seriosní výměny názorů!

ad 10. Tohle zase není pravda, že by český student nepoznal Hviezdoslava, Štúra, Kukučina atd. Byl jsem již u několika českých maturit po mém návratu ze Slovenska a dávám si při nich právě po této stránce bedlivý pozor a musím konstatovat, že zkoušející češtináři nikdy nezapomínají na slovenské spisovatele. V mnoha případech bývá dávana i slovenská báseň k rozboru a její básník jako hlavní básník výkladu. — Proto takovými „prečo“, jakého tu použil pan pisatel, jenom slovenské dobré věci se škodí, poněvadž to musí urazit každého, koho se to přímo týká, když ví, že to není pravda, a tedy, že se těm Slovákům nezavděčí nijak, poněvadž stále hudou svou.

ad 11. I tato otázka, proč nejsou v Praze 2 procenta Slováků v centrálních úřadech, dala by se obrátit: prečo sa tam nehlásia? — Vždyť nedávno s podivem komentovaly všechny české listy, že Slováci nechtějí chodit ze Slovenska do centrálních úřadů do Prahy a jedná se tu přece vždy o přednostenská a pod. místa, tedy o žádná podřízená místa. — Tedy tohle „prečo“ není hřích český, ale slovenský, milý Slováků z Bratislavy. —

ad 12. Že by si státní zaměstnanci kupovali ze Slovenska věci denní potřeby z Plzně, Hradce Král. a pod., tomu prostě nevěřím, poněvadž to není možné. Snad mají některé odborové organizace svá družstva a ta činí nákupy v zemích českých; to jest možné. Ale tu myslím, že hraje roli otázka cen a jakosti. Ostatně v těch odborových organizacích nejsou jen čeští členové, nýbrž také slovenští a konec konců i slo-

venští velkoobchodníci, obchodníci a pod. nakupují tam, kde mají lepší nákupní pramen, tedy také v zemích historických. Z otázek obchodní konkurence nikdy nedělejme československý problém, poněvadž pak jsme s ním zásadně vedle.

ad 13. Že by čeští zaměstnanci na Slovensku němčili a dokonce maďarštili, to nevím. Snad namnoze potřebují znalost téhle řeči ze služebních důvodů a pak jest zcela v pořádku, že si ji osvojují, neboť jinak by tam museli pak úřadovat Němci anebo Maďaři. Ale že by se slovenské sebevědomí — (co to vlastně jest?) — považovalo za maďaronstvo, tomu nerozumím. Ono ovšem záleží na tom, co se pod tím sebevědomím rozumí. —

ad 14. Na tohle „prečo“ Češi na Slovensku vystoupili z Matice slovenské a pod. dalo by se odpovědět otázkou, proč je autonomističtí Slováci svého času od práce s takovým bojovným elánem vyhodili? — Odkud mne vyhazují, tam se přece nebudu tlačit zpět! Tahle výtka bratislavského Slovaka by také mohla znamenat, že se ta česká absence v práci Slovenské matice pocituje, a tudíž, že Slovenská matice té české spolupráce potřebuje. To by ovšem bylo dobrým znamením, ale tak to jistě pisatel nemínil. On chtěl asi jen rýpnout a proto také dodal, že Češi na Slovensku čekají, že Slováci houfem půjdou do Sokola. Ani to není pravda. Do sokoloven jsou otevřeny dveře každému, kdo chce do nich dobrovolně vstoupit. A tuhle zásadu, myslím, že Slovenská matice a pod. instituce tou svou „čistkou“ trochu porušily — podle mého ke své vlastní škodě a nejvíce ovšem na škodu dobré věci československé.

ad 15. Filmové politice nerozumím. Víím jenom, že nejlepší slovenský film udělal český pracovník na Slovensku. Ale neviděl jsem takového českého filmu — málo na ně chodím — kde by byli snad Slováci zsměšňováni.

ad 16. Předně nebyl silně odbourán průmysl jen na Slovensku, nýbrž v celé republice. Tu v Brně na vlastní oči vidím, jaké trosky nám zde zůstaly z ohromného přímo průmyslu textilního. Za to nemohou Češi ani Slováci; za to může špatný stávající světový hospodářský řád, neurovnanost světových poměrů atd. — Prý se odbourává slovenské peněžnictví „pažravostí“ Legiobanky a comp. — Jaké nerozumné urážení. Čiší z něho přímo hrozná nenávisť. Radil bych pisateli, jedná-li se mu opravdu o dobrou věc a myslil-li vskutku všechny své otázky upřímně a tudíž i tu o těch bankách, aby se obrátil na jednoho ze slovenských centrálních ředitelů Legiobanky, který mu jistě vyloží, kolik slovenských peněžních ústavů bylo v době známé bankovní krize zachráněno českými silnějšími bankami, kolik neslovenských ústavů se touhle cestou dostalo do správnějších rukou, zkrátka kolik dobrého právě s hlediska slovenského přinesly různé ty afilace a podobné transakce i v místech, kde jest jenom velmi slabá slovenská menšina.

A závěrem. Pokusil jsem se poctivě odpovědět na všech 16 „prečo“. Zdůrazňuji, že poctivě a prosím také, aby to bylo tak od bratislavského Slovaka přijato. Mne zná nyní i jménem, já jeho nikoliv. Jsem tedy svými výroky osobně pod plnou odpovědností i kontrolou veřejnosti, kdežto on svými „prečo“ nikoliv. — Jen o jedno bych prosil. Až bude po druhé sestavovat opět nějaká svá „prečo“, tedy ať je sestavuje mnohem konkrétněji než tentokrát. — Jedná se, myslím, přece o to, abychom se dohodli, domluvili, a ne snad o to, abychom do sebe nedoloženými věcmi a jen všeobecně nadhozenými píchlali. —

Prof. Fr. Loubal.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.